

OMTÄNKT

ETT MAGASIN FRÅN RIKSUTSTÄLLNINGAR OM TILLGÄNGLIGHET I MUSEIVÄRLDEN

Testpiloter lyfter museet

CARMEN
PAPALIA
UTMANAR
TANKEN

KERSTIN GATU TALAR BILDSPRÅK

Innehåll

16

ARBETARSTADSDELAR

7

INTRODUKTION

- 4 Förord
- 5 En kort historik

ARTIKLAR

- 16 Plus & minus på Urbanum
- 19 Kombolösning på VKM
- 21 Ett andrum i besöket

- 23 Megamind
- 32 Museo Omero: Rör gärna konstverken!
- 34 Konst som känns
- 37 Ingen behöver säga till i entrén
- 42 Visa ljuden
- 47 Lukta, lyssna och rör vid van Gogh

51 Tips för att skapa
tillgängligare webbplatser

INTERVJUER OCH PORTRÄTT

- 7 Catrine Lundell – "Skapa förebilder!"
- 11 Testpiloter som lyfter museet
- 15 Hallå där: Emilie Zachrisson
- 26 Carmen Papalia:
- 36 Viktor Hallonsten: Framtiden är ljus
- 40 Kerstin Gatu om pictogram

50 VAD SKA
MAN SÄGA?

54

26

40

23

TIPS & TRIX

- 10 Så fungerar funktionshinderrörelsen
- 20 Redskap för samverkan
- 39 Så välkomnar ni dövblinda besökare till museet
- 43 Så ökar ni tillgängligheten för döva och hörselskadade
- 44 Ingen klagar på en för enkel text
- 46 Så skriver du texter som alla kan läsa

- 48 Det räcker inte alltid med att texten är bra, den ska gå att läsa också
- 49 Barnvänligt teckensnitt
- 50 Vad ska man säga?
- 51 Om tillgänglig webbdesign
- 54 Ännu fler tips & tricks
- 59 Länkar

Omtänkt gjordes av:

Det här magasinet är en delprodukt av det treåriga arvsfondsprojektet, Funktek, som bedrivits av Göteborgs stadsmuseum i samarbete med Interactive Institute, Mistra Urban Futures, Utopia och Riksställningar.

www.funktek.se

Ansvarig utgivare:

Jesper Tammilehto,
vikarierande generaldirektör
jesper.tammilehto@riksutstallningar.se

Projektledare: Eva Lundqvist
eva.lundqvist@riksutstallningar.se

Redaktör: Lina Wennersten
och Twist and shout

Art direction/layout/produktion:

Twist and shout
www.twistandshout.se

Sribenter:

Staffan Cederborg
staffan.cederborg@riksutstallningar.se

Njord Frölander
njord.frolander@riksutstallningar.se

Lina Wennersten
lina.wennersten@riksutstallningar.se

Ylva Bjelle

David Isaksson

Lena & Ola Liljedahl

Omslagsfoto: Peter Cederling

Tryck & repro: Stibo Graphic

FunkTek

FÖR ALLA
SOM VILL GÅ
PÅ MUSEUM

Riksställningar
Swedish Exhibition
Agency

**”Det som är
nödvändigt
för vissa
är bra för
många.”**

FÖRORD:

När guiderna på Göteborgs stadsmuseum började syntolka stadsvandringarna var det naturligtvis avgörande för att synskadade besökare skulle kunna hänga med. Men även fullt seende fick större behållning av visningarna när guiderna satte ord på det de stod framför. Det gjorde att de upptäckte detaljer som de annars inte hade sett eller tänkt på. Och så är det ofta med tillgänglighetsarbete: Det som är nödvändigt för vissa är bra för många.

Riksställningar var tidigt ute med att arbeta för ökad tillgänglighet tillsammans med funktionshinderrörelsen (läs mer på sidan 5). Att fler ska kunna gå på museer är en av våra viktigaste frågor och under de senaste åren har vi bland annat arrangerat tillgänglighetsseminarier på museer runt om i landet.

I magasinet **Omtänkt** har vi samlat tips och goda erfarenheter. Exemplet med stadsvandringarna är hämtat från Funktekprojektet, som Riksställningar har varit en av samarbetsparterna i, och i magasinet kan du läsa mer om hur Funktekpiloterna jobbar. Du kan också läsa om hur Sörmlands museum gjorde för att synliggöra människor i historien med olika funktionsvariationer, hur det är att uppleva konst utan att

se eller höra, och hur en webbsida bör se ut för att vara lättillgänglig.

Vi har velat skapa ett magasin utan pekpinnar, en inspirationssamling som förhoppningsvis väcker lusten att pröva nya vägar. Våga testa och våga göra fel. Ha modet att utsätta er för granskning. Tänk om och pröva igen.

Jesper Tammilehto

VIKARIERANDE GENERALDIREKTÖR
RIKSUTSTÄLLNINGAR

EN KORT HISTORIK:

Riksutställningar engagerade sig tidigt i handikappfrågor och har åtminstone sedan 1960-talet utvecklat utställningar för personer med olika slags funktionsnedsättningar.

Konst och hantverk gjorda av personer med olika funktionsnedsättningar visades sällan offentligt. Genom att göra en utställning kunde deras verk ses av en större grupp. Här följer några exempel på uppmärksammade utställningar:

UR RIKSUTSTÄLLNINGARS ARKIV

Texten är ett kortat och bearbetat utdrag ur boken Kultur i rörelse, skriven av Helene Broms och Anders Göransson, utgiven på Atlas 2012. (Avsnittet "Kultur på lika villkor" sid 89-95.)

Röra-vid-utställningarna

Redan 1967 fanns idéer på Riksutställningar om att göra utställningar där man fick röra och ta på föremålen. Att på olika sätt förstärka de taktila inslagen var redan en viktig del av utställningspedagogiken. I utställningen **Skulptur** där en skulptör och en skulpturteknik i taget presenterades omsattes idéerna till verklighet. Utställningar för synskadade kom senare att utvecklas och bli en serie som kallades "röra-vid-utställningar".

Utställningarna blev mycket efterfrågade och **Känn på hällristningar** turnerade i sju år och visades på mer än sextio platser. I utställningen visades hällristningarna på Aspeberget i Tanum i Bohuslän i högre relief. Texten bestod av stor seendeskrift men även punktskrift och katalogen

var översatt till punktskrift och intalad på band.

Känn på keramik som visades i slutet av 70-talet ingick i denna serie och togs fram på initiativ av Föreningen Sveriges dövblinda. Tillsammans med arkeologer och keramikere gjordes för första gången i Sverige en keramik-utställning för blinda. Utställningen bestod av keramik-reliefer, repliker av gamla kärl och en modell av en brännugn från järnåldern. I punktskrift och förstörd seendeskrift fick besökaren lära sig hur kärlen tillverkades och användes under förhistorisk tid fram till medeltiden. Med händerna kunde synskadade känna sig fram och få en bild av historien.

**Mer på
nästa sida!**

Samarbeten med personer med psykiska funktionsvariationer

Riksutställningar deltog i flera samarbeten tillsammans med personer med psykiska funktionsvariationer, för att ta fram utställningar som visade på deras situation i samhället. Att göra en utställning och visa upp något man själv skapat stärkte självförtroendet och frigjorde fantasin hos deltagarna.

Hösten 1971 gjorde Riksutställningar studielådan **Tillsammans** med material för vuxna med psykiska funktionsvariationer, tänkt att användas i estetiska studiecirklar. I lådan fanns bild-, färg- och formmaterial, ord-, ljud-, och rörelsematerial. Den skulle användas som

en uppslagslåda och inspirera cirkelledare i deras arbete. Lådan gjordes i många exemplar och såldes till vårdhem, sjukhus, folkhögskolor och andra bildningsorganisationer.

I utställningar som **Liljeholmsgården** och **Skapande verksamhet på Vipeholm** prövades utställningsformen som en del av terapin.

Fågel gråter var ingen sorgsen utställning, trots namnet. Den innehöll starka, uttrycksfulla bilder av den autistiska flickan Monika Svahn, i olika tekniker.

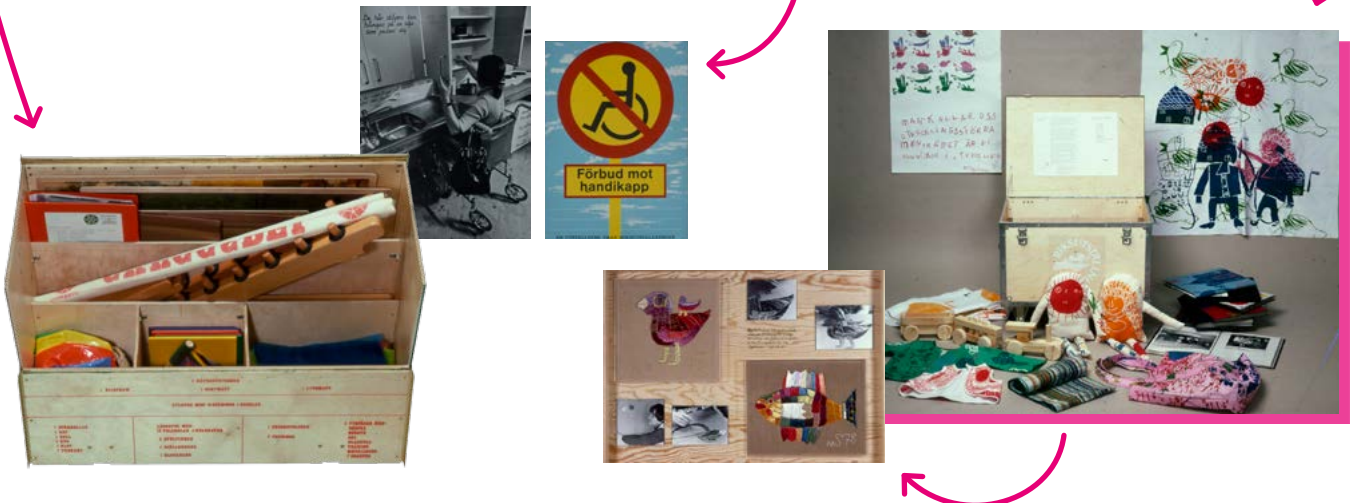
Förbud mot handikapp

I början av 1970-talet ville en grupp blivande inredningsarkitekter på Konstfack vidga handikappbegreppet till att inte bara gälla rullstolsburna, utan även barn, gamla, sjuka och fattiga skulle omfattas. Arbetsgruppen menade att miljöns utformning i det moderna samhället skapade handikapp.

Riksutställningar uppmärksammade utställningen, som var spännande till formen och radikal till innehållet, och föreslog ett samarbete. Vid omarbetningen till en vandringsversion utökades kritiken till att även omfatta arbetslivet med dess ökande stress, tidsstudier och monotona arbeten. Utställningen bytte senare namn till **Förbud mot handikapp**. Besökaren fick sitta i en rullstol köra igenom utställningens olika rum och prova

verkliga situationer som en rullstolsburen kunde råka ut för: brevlådan som satt för högt upp, övergångsställen med för hög trottoarkant och butikshyllor som var omöjliga att nå. Utställningen innehöll politiska frågor och pekade på brister i samhället vad gällde bostäder och arbetsplatser.

Utställningen blev mycket kontroversiell och stoppades av Riksutställningars ledning som inte kunde acceptera att man i utställningen påstod att de ekonomiska och sociala förhållandena i samhället skapade handikapp. Efter debatt i media och protester från handikapprörelsen, återupptogs arbetet. Utställningen fortsatte att skapa debatt på alla orter den besökte och kompletterades med ett studiepaket för skolor och folkhögskolor.

PORTRÄTT

Catrine Lundell

”Skapa förebilder!”

🔪 LENA & OLA LILJEDAHL 📷 ULF BERGLUND

Du står vid ett bagageband på Arlanda och väntar på en väska. Plötsligt kommer en man bakifrån och lyfter undan dig för att komma åt sin väska. Jo. Helt enkelt lyfter och flyttar dig.

Hur skulle det kännas? Det kan du ju fråga dig.

Eller ännu hellre kan du fråga Catrine Lundell. Yrke radioproducent. Ålder 29 år. Längd 120 centimeter. Egentligen är det naturligtvis fullständigt ointressant om en begåvad radioproducent är 120, 162 eller 189 centimeter – men i just det här fallet har storleken betydelse.

För det var Catrine som lyftes upp. Just för att hon är kortväxt.

Under en fika på Mariatorget i Stockholm berättar hon flera liknande historier. På sitt instagramkonto, **En del av min vardag**, lägger hon varje fredag upp plumpa övertramp som folk gjort och sagt.

Som läsare vill man både skratta och gråta. Men mest häpnar man.

HENNES HISTORIA ÄR stark och hon berättar gärna. Eller rättare sagt: Hon har tagit sig rätten att berätta. Många med funktionsvariationer har varken tagit sig rätten eller någonsin fått möjligheten att berätta.

Det noterade Sörmlands museum och bestämde sig för att göra något åt saken. Och vem var bättre lämpad att intervjua och berätta de livshistorierna än radiomakaren Catrine Lundell. Sagt och gjort.

—Under nästan ett år intervjuade jag, tillsammans med Karl-Johan Cottman och Helena Wärnhjelm, människor med funktionsnedsättning i Sörmland. Unga och gamla. Alla möjliga former av funktionshinder, berättar hon.

Resultatet blev utställningen **En perfekt människa**. Varför?

—Tittar man i arkiven finns tomrum när det gäller vilka som får berätta sina berättelser. Många av dem som vi träffade har varit på institutioner långa perioder. Ingen har tänkt på att vända sig till de här människorna. Ingen har samlat in berättelser från personer som bryter från normen. Det är ju inte så att vi inte funnits, våra berättelser har bara inte berättats.

Hon ger ett klockrent exempel på hållrummen i arkiven.

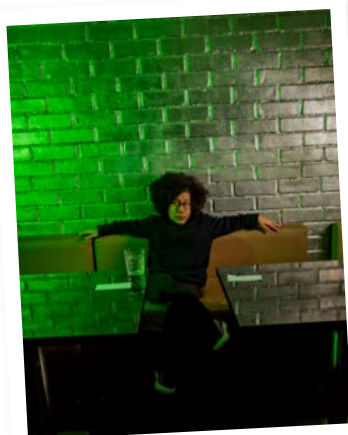
—Jag hittade en gammal bild på en kortväxt man i ett arkiv. Det stod bara ett ord. Dvärg. Men när jag tittade närmare såg jag att det faktiskt fanns en beskrivning med namn och allt. Jag blev jätteglad. Först. Sedan visade det sig att beskrivningen handlade om fotografen. Den kortväxte vara reducerad till sitt funktionshinder. Dvärg. Punkt.

Hon skakar på huvudet.

SOM KORTVÄXT SJÄLV, genom en medfödd och ovanlig sjukdom som heter spondyloepifyseal dysplasi, och dessutom andra generationens invandrare på pappas sida beskriver hon hur det är ett normaltillstånd att tvingas kämpa.

—Nu har jag bra jobb, börjar bli lyssnad på och slår inte lika mycket underifrån längre. Men det tar tid att ändra på den bilden av sig själv, konstaterar hon och förklarar vidare:

—Jag fick en förfrågan om vilken bok eller film jag skulle rekommendera till ett barn mellan 4 och 12 år. Det skulle vara något som jag själv hade konsumerat i den åldern och fått en igenkänningsfaktor av. Jag kunde

Namn: **Catrine Lundell**

Ålder: **29 år**

Bor: **Stockholm**

Yrke: **Radioproducent, skribent och ståuppare.**

Tidigare: **Jobbade med utställningen En perfekt människa åt Sörmlands museum.**

Övrigt: **Driver instagramkontot En del av min vardag.**

inte komma på något alls, där karaktären hade varit en rasifierad funktionshindrad. Det hela blev ganska pinsamt. Men vad skulle jag skämmas för? Att jag själv inte var förmögen att hitta verk som stärkte min identitet? Varför lägger jag det på mig själv?

DÄR NÅGONSTANS FINNS också vikten av arbetet hon gjort åt Sörmlands museum. Låt människor synas och höras! Skapa förebilder!

—Det var viktigt för oss att hitta människor med alla typer av handikapp. Inte bara stereotypen av en person i rullstol. Vi letade människor med både fysiska och psykiska funktionsvariationer för att visa en grupp lika bred och komplex som gemene man, berättar hon.

Organisationer och föreningar var en första väg att hitta intervjuobjekt. Men det finns en viktig grupp till. De som även står utanför föreningslivet.

—De är de svåraste att hitta, slår hon fast, eftersom de som på något sätt är i handikappprörelsen har orken att föra sin kamp. Andra har inte den orken eller

”Jag hade aldrig någon förebild som var funktionshindrad. Jag kan inte göra något åt det. Det handlar om representation. Får du aldrig se dig själv eller sådana som liknar dig, någonstans sätter det spår.”

förmågan men har naturligtvis samma existensberättigande ändå.

Och, viktigast av allt, har en livshistoria lika viktig att berätta som alla andras.

HON BETONAR ATT det är viktigt att insamlandet, som det hon gjorde i Sörmland, blir en del av det vanliga insamlandet. Inte bara en punktinsats. Hon ser sitt arbete där som ett uppsamlingsheat av berättelser som inte berättats – och förhoppningsvis starten på en vidgad syn som en självklarhet.

—Alla vi intervjuade var naturligtvis olika. Men jag kan se att många historier handlade om att ha jobb eller det vanliga mänskliga behovet att vara i ett sammanhang.

Själv är hon numera en känd röst i radio, har TV-projekt på gång och har dessutom börjat ståuppa på scen.

Därmed blir hon, kan man gissa, det hon själv aldrig kände att hon hade: en förebild.

—Det är jobbigt till och med att säga. Men så var det. Jag hade aldrig någon förebild som var funktionshindrad. Jag kan inte göra något åt det. Det handlar om representation. Får du aldrig se dig själv eller sådana som liknar dig, någonstans sätter det spår. Det är viktigt.

Just ja. Hon var tvungen att sluta arbetet i Sörmland lite i förtid. Varför? Jo, hennes arbetsresor drogs in och hon hamnade istället i en Kafkaliknande värld av färdtjänst och tåg som inte kom och gick när de skulle.

Assistensneddragningar stavas det. En helt annan historia. ■

Så fungerar funktionshinderrörelsen

Funktionshinderrörelsen är stor, nästan 500 000 människor är med i något förbund. Totalt finns det ett 60-tal organisationer, några med egna ungdomsförbund. Förbunden organiserar personer med liknande funktionsnedsättningar, och driver frågor som är viktiga för de egna medlemmarna. Att det finns många förbund beror på att funktionsnedsättningar är mycket olika.

Men förbunden samarbetar också i många frågor. De flesta är med i någon av paraplyorganisationerna Handikappförbunden (som tidigare hette HSO), Lika unika och Nätverket unga för tillgänglighet, NUFT. Många förbund har avdelningar i länen och de samarbetar genom läns-HSO. Läns-HSO är en bra ingång om man vill ha kontakt med personer från några av förbunden lokalt.

Föreningarna inom funktionshinderrörelsen arbetar med att påverka politiska beslut. Men de spelar också en stor social roll för medlemmar som vill träffa andra med samma funktionsnedsättning, utbyta erfarenheter och lära sig av varandra. Nästan alla förbund styrs av personer med egna funktionsnedsättningar.

Det här är ett utdrag ur **Bredda mångfalden**, en handbok om människor med funktionsvariationer i museernas arbete av HandikappHistoriska Föreningen och Stiftelsen Upplandsmuseet, med medel från Arvsfonden.

Handboken i sin helhet finns att läsa eller ladda ner från bland andra Upplandsmuseets hemsida, www.upplandsmuseet.se

Funktekpiloter:

EXPERTER MED MAKT ATT FÖRÄNDRA

✂ OLA & LENA LILJEDAHL 📷 PETER CEDERLING

"JAG VILL INTE HELLER BARA BLI UTMÅLAD SOM EN KOSTNADSFRÅGA. JAG ÄR SÅ MYCKET MER."

ANGELA ÅQUIST

bland blir man förvånad när man gör reportage. Som när vi åkt till Göteborgs stadsmuseum för att träffa några som arbetar som något som kallas Funktekpiloter.

Annette Wilhelmsson och Angela Åquist tar oss med runt i byggnaden via ledstråk, ramper, trappor och hissar.

Tanken är att de ska berätta vad Funktekpiloter gör.

De gör det och det är då man blir förvånad och ställer två frågor liksom till sig själv men också halvhögt:

Va, har det här inte alltid funnits?

Va, finns inte det här överallt?

DET VISAR SIG VARA en reaktion de ofta möter. Annette Wilhelmsson skrattar och förklarar:

—Funktek är ett projekt, tre år ungt, som går ut på att arbeta med tillgänglighetsfrågor på museet. Vi som är Funktekpiloter har olika funktionsvariationer. Vi är alltså experter på ämnet. Vi hyrs in som konsulter, med samma timlön som de som koordinerar projektet, och tittar på tillgängligheten ur olika aspekter.

Och apropå våra halvhöga frågor konstaterar hon:

—Nej, det här är långt, långt från självklart men vi märker nu att intresset växer och att museer i andra delar av landet hör av sig. Angela och jag var till exempel nyligen i Malmö och föreläste.

Människor med olika funktionsvariationer, som är det ord Funktek använder, blir betraktade och betalade som de experter de faktiskt är.

På samma sätt som ett museum tar in en

expert när en IT-lösning ska göras hyrs Funktekpiloter in om det handlar om att hitta lösningar för människor med olika funktionsvariationer.

ANNETTE WILHELMSSON, som varit pilot nästan ända sedan starten, är till exempel expert på att leva med grav synskada efter en ögonoperation som gick snett för tio år sedan.

Och Angela Åquist, som blev pilot för ett år sedan efter att hon anmält sig på Funkteks hemsida, är expert på att leva med ryggmärgsbräck efter att ha fötts med det.

De menar båda att lönen de får i det här sammanhanget för sina kunskaper är viktig. Den visar att det är på allvar.

Angela förklarar:

—Det är bra, och mest kostnadseffektivt, att vi är med från början. Budgeten är ju låst när utställningen är klar och då är det svårare att ändra. Är vi med från start finns massor att göra och det finns även en organisation och struktur för hur det går till.

—Jag tycker dessutom det är skönt att känna att jag inte uppfattas som krånglig för att jag pekar på orättvisor och också vill kunna vara med. Det kan annars vara psykiskt påfrestande. Jag vill inte heller bara bli utmålad som en kostnadsfråga. Jag är så mycket mer.

Hon menar att museer egentligen inte skiljer sig så mycket från samhället i övrigt.

—Jag möter otillgängliga miljöer överallt och hela tiden. Jag ser ofta att någon försökt tänka men inte haft kunskapen.

Jodå, det gäller även museet vi är på.

—Ta några av hissarna här. De är för små så

"DET MESTA VI ÅSTADKOMMER ÄR FAKTISKT BRA FÖR DE FLESTA."

ANNETTE WILHELMSSON

min elmpoppe får inte plats. I så fall måste jag be någon hjälpa mig att ta bort korgen bak. Att skapa förändring är mycket en fråga om vilja och kunskap. Där kan jag ändå se att Göteborgs stadsmuseum är bättre än många och att Funktekprojektet fungerar.

ÖVER HUNDRA HAR arbetat som Funktekipiloter sedan starten.

Annette Wilhelmsson:

—Ett femtontal är mycket aktiva. Ofta går det helt enkelt till så att det kommer ett mejl om att en utställning ska testas. Vi har sedan en workshop och vi är en grupp där en ser dåligt, en hör dåligt, en sitter i rullstol och några har andra funktionsvariationer. Vi får specifika frågor att ta ställning till. Lokaler? Akustik? Hur tar man sig in? Texter? Ljuset?

De testar teknik, diskuterar, dokumenterar och sammanställer tankarna för att kunskapen ska tas tillvara både i den pågående utställningen och i kommande.

—Mycket här på museet är bättre nu. Golv och beläggningar och ledstråk. Texterna är tydligare. Belysningen bättre. Man ska komma ihåg att var femte person vid 65 ser rätt dåligt. Det mesta vi åstadkommer, som en förutsättning för att museet ska vara tillgängligt för oss, är därför faktiskt bra för de flesta.

Hon har blivit en stark röst när det handlar om tillgänglighetsfrågor i Göteborg.

Kanske spelar bakgrunden en roll?

—Jag kommer från kulturvärlden och jobbade med teaterutbildning, satt i Guldbaggejuryn i fem år, drev en biograf. Allt rycktes undan när jag

förlorade synen för tio år sedan. Plötsligt kunde jag inte läsa, inte gå på bio, berättar hon och beskriver en identitetskris.

Men fightern i henne vaknade.

—De flesta utställningar bygger på en text på en vägg och ett föremål, just detta jag inte kan se. Men jag kände att det måste gå att göra något åt detta. Vägen mot tillgänglighet går genom syntolkning, på museer, teater och film.

Där någonstans kom Funktek in.

FUNKTEKIPILOTERNA ANVÄNDS dessutom även i sammanhang utanför själva museet. Nu, som ett exempel, testar de tillgängligheten vid en ny badplats i Göteborg.

Viktigt är att Funktekipiloternas arbete ofta utmynnar i konkreta förslag.

Som att inte hänga en svart Ipad på en svart krok med svarta hörlurar och förvänta sig att människor med synskador ska hitta dem, när lösningen kan vara så enkel som att byta till vita hörlurar.

Eller att införa visuella brandlarm så att även den som inte hör får veta att det brinner.

Kanske förklara att en guide på en stadsvandring inte ska säga "och om vi tittar däråt ser vi..."

JUST STADSVANDRINGAR HAR de arbetat mycket med. De berättar:

—Först var vi med och iakttog. Sedan var vi med och planerade kommande. Hur pratar pedagogen? Hur är sträckningen? Vilka sinnen används? Är det kullerstenar? Finns platser där det går att vila? Hur är ljudmiljön? Toaletter? Funktek vill få fram allas åsikter för, och det här

är viktigt, bara för att vi alla har funktionsvariationer så innebär det ju inte att vi har samma kunskaper.

Men genom att arbeta tillsammans lär de sig av varandra och om varandras funktionsvariationer också.

Vi slås av det på rundvandringen med Annette och Angela.

När vi stannar upp på ett ställe för att fotografen ska ta en bild, vill Annette ha en stol för att hamna på samma nivå som Angela som sitter i sin rullstol.

—Det känns så märkligt om jag står ovanför dig så att du måste titta upp hela tiden, säger hon.

—Ja, en får lite ont i nacken då, skrattar Angela och syntolkar sedan liksom automatiskt hur vacker bakgrunden är där de sitter.

Innan vi lämnar skickar Angela med ett tips till landets museer:

—Sträva efter att skapa lösningar som funkar för alla! Inte särlösningar. Det är inte så kul att alltid gå in igenom en handikappingång runt hörnet... ■

Det är inte bara
avstånden mellan
montrar som är
avgörande utan
även att det finns
luft under dem så
att synsvaga rull-
stolsanvändare kan
komma tillräckligt
nära objekten.

Hallå där

Emilie Zachrisson,
museipedagog
på Göteborgs
stadsmuseum.

Är Funktek bra utifrån ditt perspektiv?

—Jag skulle säga att det är nödvändigt. Ett måste. Det har varit sådan ögonöppnare att tänka på vilka vi är tillgängliga för. Och arbetsformen, att jobba med piloter, är enormt bra. Och ett sätt att även utvecklas för mig. Det har faktiskt förändrat hela mitt sätt att tänka.

Hur då?

—Syntolkningen är kanske det mest konkreta. Att lära sig att väva in bilder när man pratar. Och kanske att välja bort uttryck som "titta där borta" och istället vara konkret. Det gör mycket för alla, både seende och icke-seende. Inte minst vid stadsvandringar som jag leder mycket.

Har det varit jobbigt att tänka nytt?

—Inte jobbigt, men det har lärt mig att inte gömma mig bakom mina gamla knep vid till exempel stadsvandringar. Jag måste vara tydlig och se till att arbeta med alla sinnen. Inte bara titta och lyssna. Det kan göra

mycket att få känna på eller lukta på något.

Vad har varit svårast?

—Tiden. Detta måste få ta tid, men det kan vara svårt att få ihop det med museets tidsplan. Det är olika processer som ska vävas ihop. Det är svårt att producera ett manus som kanske sedan plötsligt måste ändras.

Hur mycket är du med i arbetet med Funktek?

—Jag är med från början framförallt kring stadsvandringar. Och jag är med på flera workshops. Jag ser det som en fortbildning för mig.

Någon lärdom du kan skicka till andra museer?

—Testa och var med på testerna. Att vara med ger en helt annan förståelse. Man fattar på ett djupare plan än om man bara läser utvärderingen av test.

👤 LENA & OLA LILJEDAHL
📷 PETER CEDERLING

PLUS & MINUS PÅ URBANUM

Tillgänglighet var högt prioriterat när Göteborgs stadsmuseum byggde utställningen Urbanum. Projektet Funktek kopplades in tidigt i processen, men ändå inte tillräckligt tidigt, menar Daniel Gillberg, projektledare för Funktek. För även om man anstränger sig för att göra allt rätt så händer saker på vägen. Vissa saker har blivit bra medan andra skulle kunna förbättras.

Läs och lär av Urbanums plus och minus.

ENTRÉN

- + Likvärdig entré. Besökarna kommer in samma väg, oavsett om de går eller rullar.
- Otydliga spelregler. Besökarna efterfrågar att redan i entrén få en snabb känsla för vad det är för utställning och vad man som besökare kan göra här.

ENHETLIGHET ÖNSKAS

- En synpunkt som besökare har haft är att utställningen innehåller för många olika sätt att ta till sig innehållet. Ibland är det touchscreens, ibland knappar.

TEXT/SKYLTAR

- + De analoga informationstavlor som finns har en stödjande vänsterställd "balk" som hjälper ögat att hamna rätt vid radbyte. Teckenstorlek och radavstånd är väl utprovade för att öka läsbarheten. Texterna är komprimerade och max antal ord är 87.

SKÄRMEN VID INGÅNGEN

- Motivet, bland annat en spårvagn i stadsmiljö, påverkas av hur besökaren rör sig. Det fungerar dåligt när flera människor samtidigt befinner sig vid ingången och är exkluderande för synskadade.

GOLVET/MATTORNA

- + Olika nyanser av grönt bildar ett slags gångstråk i utställningen. Mattorna är ljuddämpande och har tydliga kontraster och ledstråk. Färgkombinationen ramar in utställningen och får besökaren att känna sig trygg. Det är ett bra samspel mellan funktion och estetik.

ALTERNATIVA FORMAT SAKNAS

- Texterna i utställningen finns inte i ljudformat. Och ljudklippen finns inte som text.

PRATBUBBLOR

+

Svart text på gul
bakgrund funkar bra!

-

Vit text på orange
bakgrund funkar sämre
eftersom kontrasten
blir för dålig.

LÅDORNA

- Alla förstår inte att man kan och får dra ut lådorna. Och för den som sitter i rullstol är lådorna svåra att dra ut även om man upptäcker dem.

MONTRARNA

- + Montrarnas lutning är 45 grader vilket gör att man kan se innehållet även om man sitter i rullstol.
- Skarven mellan ytan som lutar och den lodräta ytan skulle kunna bli tydligare genom att använda en annan färg på någon av ytorna eller att måla själva skarven i en annan färg.

ARBETS- BORDEN

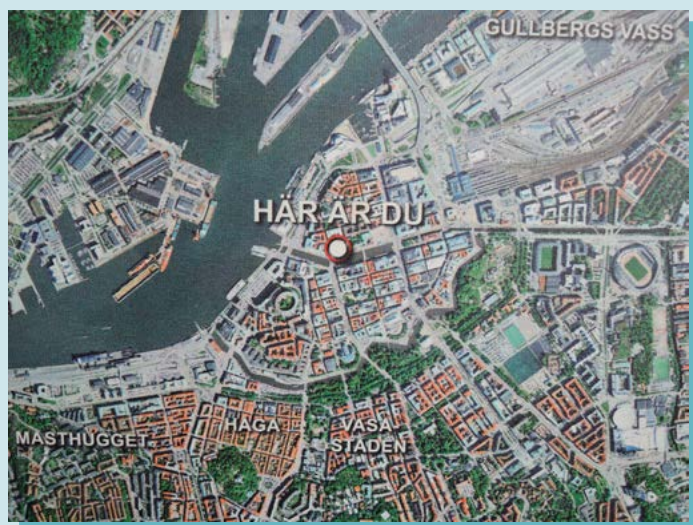

- + Det är rätt höjd på borden.
- Formerna under borden gör att det är svårt att komma fram med rullstol. Man slår i med knäna när man ska rulla in.

SITTPLATSER

- + Stora mjuka, men stabila sittkuddar i bra höjd som är lätta att flytta på. De ger flexibilitet åt rummet och kan enkelt bytas ut mot en rullstol.

DEN STORA KARTAN

- För liten text och ingen förklaring till den utritade kommungränsen.
- Kontrasten på kartnålarna visade sig vara för svag. Ljuset från fönstret gör att de är svåra att se.

FILMVISNINGEN

- + Hög tillgänglighet. Filmerna kan visas både teckenspråkstolkade och textade.
- Knapparna där man ska välja teckenspråkstolkning borde ha varit tydligare.

📍 LINA WENNERSTEN OCH STAFFAN CEDERBORG
📷 STAFFAN CEDERBORG

När Världskulturmuseet intervjuade ett antal referensgrupper inför att de skulle bygga utställningen Tillsammans, hade många som önskemål ett berg med grottor. Ett berg, alltså. I en lokal med en takhöjd på endast fyra meter.

Förutom de uppenbara problemen det skulle innebära att få plats med klippformationer och mystiska bergtrum i den förhållandevis lilla lokalen fanns också en utmaning i att göra berget tillgängligt för rullstolsburna besökare.

Eftersom man samtidigt någonstans i lokalen ville ha en scen slog man två flugor i en smäll: man gjorde rampen till en läktare, och vice versa: läktare till ramp. Rampen slingrar sig upp längs bergets sidor och erbjuder samtidigt sittplatser i en läktare.

📷 STAFFAN CEDERBORG

Redskap för samverkan

”Varje museum behöver inte starta ett eget samråd. Man kan gå ihop, läns museet, stadsteatern och kultur i länet och där föra de strategiska frågorna om tillgänglighet i länet. Sedan kan varje arbetsplats fortsätta med sina specifika frågor.”

Mikael Wahldén, utredare på Myndigheten för delaktighet, MFD.

Partners i närheten

Funktionshinderrörelsens länsförbund och samverkansorganet läns-HSO som finns i de flesta län är exempel på bra samverkansparter.

Bestäm ramarna

Definiera förutsättningarna för samverkan och dialog tillsammans. Det är bra om det är lika många museianställda som personer från funktionshinderrörelsen i projektgruppen.

Justa förutsättningar

Utgå inte från att föreningarna arbetar gratis.

Behåll integriteten

Säg ifrån om du inte blir lyssnad på. Kunskapen och erfarenheten hos alla personer i samverkansgruppen är viktig.

Använd gruppen

Kartlägg vad personerna som samverkar vill och kan.

Utmana varandra

Byt roller och gör rollspel.

Långsiktighet

Samverka till vardags, till exempel genom att utbyta information.

KÄLLA: BREDDA MÅNGFALDEN

Ett andrum i besöket

✂ LENA & OLA LILJEDAHL 📷 TRELLEBORGS MUSEUM

Andrum. Så kallas det rum vi står i tillsammans med museipedagogen Maria Jiborn och utställningsproducenten Annika Börjesson. I mitten av rummet, under glas i golvet, ligger två 7 000 år gamla skelett. De är egentligen det enda att fokusera på där inne. Något som, förstås, inte är en slump. Men låt oss återkomma dit.

Många museer lägger gärna till ljud- och ljuseffekter och andra överraskningsmoment i sina utställningar för att öka upplevelsen för besökaren. För en del passar det utmärkt men för andra kan en sådan upplevelse bli förvirrande och plågsam.

I TRELLEBORG HAR MAN nyligen öppnat en ny basutställning, **Öga mot öga**, där just ljus och ljud och effekter finns med – men också enkelt går att stänga av. Det sista är viktigt.

Maria Jiborn och Annika Börjesson lotsar oss runt i en häftig stenåldersmiljö skapad utifrån gravar från Skateholm. Effekterna gör vandringen levande. Men de två visar samtidigt knappar som tar bort ljuseffekter och ljudeffekter och mattor som enkelt kan täcka bildskärmar. För bra effekter kan lika gärna vara störningsmoment. Det beror helt på besökaren.

Innan vi fortsätter vandringen 7 000 år tillbaka hoppar vi bara några år tillbaka i tiden, till 2013 och något som kallades **Projektet Salt**. Ett stort arbete om tillgänglighet och pedagogik på museer som var ett samarbetsprojekt mellan museerna i Ystad, Simrishamn och just Trelleborg.

Det är lärdomar därifrån som finns med i den nya basutställningen. Maria Jiborn och Annika Börjesson förklarar:

—I Salt var fokus på barn och unga, särskilt med

Andrum blir ett bra avslut på ett besök. Här kan barn och pedagoger samlas och prata eller bara vila efter alla intryck i museet.

neuropsykiatriska funktionsnedsättningar. Hur vi kan tänka när det gäller utställningar och pedagogiska program och den gruppens speciella behov?

Behov som naturligtvis är extremt olika. Det handlar om att inkludera, inte urskilja.

I SALT-PROJEKTET ARBETADE de tillsammans med Attention, en intresseorganisation för personer med neuropsykiatriska funktionsnedsättningar.

Annika Börjesson berättar:

—De gav oss insikter i hur det fungerar och vilka behov som finns och vad vi kan göra för att underlätta ett besök. Det var många som upplevde att de inte ens vill komma in på museet på grund av alla intryck. De kände sig osäkra på vart de skulle gå och hur de skulle

hitta, vad de skulle göra etc. Kort sagt kände de stor oro.

En specialeffekt i ett rum kan till exempel, för en del, leda till att de helt tappar fokus och, för andra, leda till att de blir rädda.

MARIA OCH ANNIKA och de andra involverade insåg snart att ett nyckelord var förberedelser.

Museets personal behöver förbereda ett besök – och de som ska besöka måste också få förbereda sig.

Man skapade en hemsida med en tydlig bild på fasaden för att visa att så här ser det ut när man kommer. Sedan följde tydliga beskrivningar av vad som skulle hända i utställningen, så att de som har det behovet får tid att förbereda sig och kan hantera det.

I Salt-utställningen skapades ett rum som kallades Kristallen. Där hade man saccosäckar, dämpad belysning och annat som skapade ett rum för återhämtning och en sorts aktiv vila.

Maria Jiborn förklarar:

—Som pedagog märkte man direkt att det hände nåt när eleverna var i Kristallen. Man fick oftast jättefina reflektioner. Det var ett väldigt användbart rum.

OCH DÅ ÄR VI TILLBAKA i nutid. Andrum. Så kallas alltså det avslutande rummet i den nya basutställningen Öga mot öga och det rummet är inspirerat av Kristallen. Vi står där med havet målat i söder och skogen i norr på det som föreställer de här människornas gravplats.

—Rummet är avskalat ifrån information men ska ge en annan typ av sinnlig upplevelse. Det finns ingen text och ljuset och ljuden är nedtonade. Det är ett rum som används av alla besökare. Det har blivit ett rum där det blir lite meditativt att gå in i och vi i den pedagogiska verksamheten använder det till ett rum där vi avslutar med en slutdiskussion eller så kan besökarna bara få vila och ta det lugnt där. Det känns bra. ■

NÅGRA TIPS FRÅN MARIA + ANNIKA:

Se till, redan när utställningen byggs, att **ljus, ljud och andra effekter ska gå att stänga av.**

Upplysta skärmar kan lätt **täckas tillfälligt med mörka mattor.**

Samarbeta med intresseorganisationer som vet vilka behov som kan finnas.

Ta gärna med **speciallärare i planeringen av skolbesök.**

Utgå inte från att alla vet vad till exempel ett ord som vernissage betyder och hur man förväntas bete sig där.

Ha **en tydlig början** för utställningen **och en röd tråd** för igenkänning och sammanhang.

Se till att **besökarna kan förbereda sig på vad som kommer att hända.**

MEGAMIND

lyfte tillgängligheten

 Ylva Bjelle Tekniska Muséet, Anna Gerdin och Ylva Bjelle

Tillsammans och för alla – det var ledorden i bygget av Tekniska museets science center Megamind. Men det som är tillgängligt för blinda kan vara otillgängligt för döva. Hur gör man om behov och intressen krockar?

Megamind vill stärka barns och ungas tekniska självförtroende, genom att låta dem själva få prova, utforska och laborera sig fram till nya idéer som skulle kunna bli till verkliga innovationer. Här kan man utmana sin hjärna, sina sinnen och göra saker som de flesta inte trodde var möjliga – till exempel att forma en boll på en skärm genom att röra sina händer i luften. När aktiviteten startar hörs ljud och vibrationer som känns i hela kroppen.

— Genom att koppla på fler sinnen till en installation blir den intressant för fler, till exempel den som inte ser, säger Anna Velander Gisslén som arbetar med tillgänglig kommunikation för utställningen.

700 barn från olika särskolor och förbund har tagit fram idéer och sedan testat installationerna under produktionens gång, en så kallad co-creation-process med fokus på tillgänglighet och flexibla lösningar.

— Det gav en bredare plattform. Om besökarna har roligare, så betyder det också att de lär sig mer, säger Anna Velander Gisslén.

Den som av någon anledning känner sig osäker på hur man ska bete sig i den ibland röriga museimiljön kan

följa de taktila markeringar, som också fungerar för den som använder käpp.

— Den målade vägbanan i golvet visar hur man kan gå, men inte hur man måste gå, påpekar Anna Velander Gisslén.

”100 PROCENT FÖR ALLA” var mottot – men det betyder inte att varje station är lika tillgänglig för alla. Den som är blind har ju inte så stort utbyte av att måla med ögonen, vilket man kan göra vid en station.

— Det går inte att leverera 100 procent till alla besökare i 100 procent av museets installationer, men man kan ändå ha det som ambition, säger Anna Velander Gisslén.

I installationen **Den mörka slingan** är personer med synnedsättning däremot ofta bättre än andra på att orientera sig, säger hon.

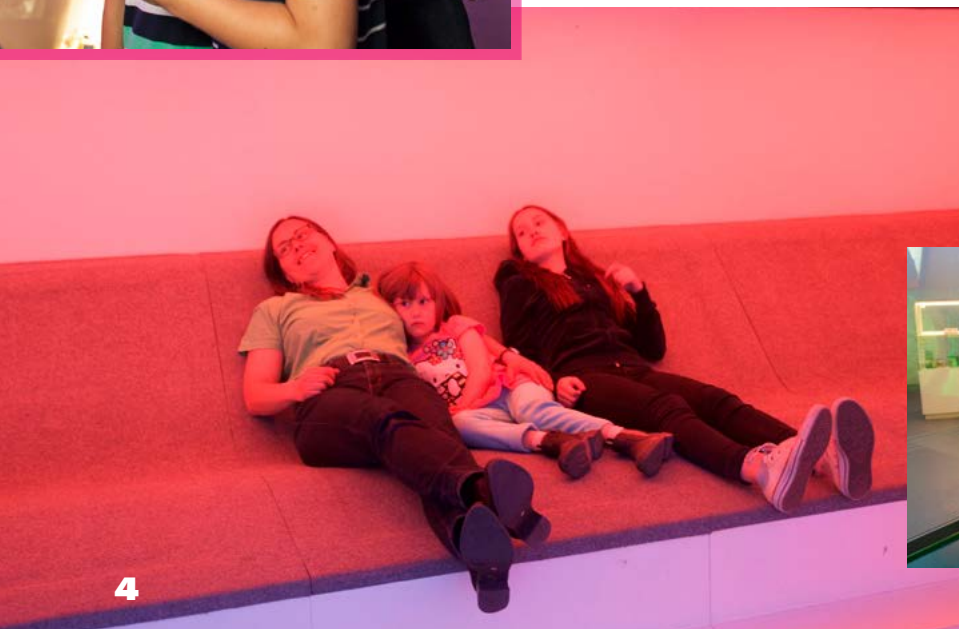
— Det viktiga är att det inte är samma typ av funktionsnedsättning som drar det kortaste strået vid alla sevärdheter. Ingen ska behöva känna sig utanför i utställningen som helhet.

 YLVA BJELLLE

2

3

4

5

1. Hur gör man en informationstavla, som alla kan anpassa efter sina egna behov? Kanske är detta den optimala inomhusskylten. Megamind har tillsammans med företaget Tactam / Space + Time utvecklat en stående läsplatta installerad med programmet "digital skylt för alla". En sådan informationsstation/stående läsplatta finns vid varje installation, för att förklara tanken med objektet. I dagens digitala värld ger detta större möjligheter än en informationstavla med enbart text. Besökaren kan välja att ta del av informationen i svart text på vit botten, eller istället svart botten med gul text. Andra valmöjligheter är teckenspråk, synanpassat med uppläst ljud eller text med symbolstöd samt engelska. "Wow, säger gästerna. Det är ju det här vi vill ha även på SJ och IKEA", berättar Anna Velander Gisslén.

2. För att inte behöva göra sina inställningar vid varje informationsstation kan besökaren hämta ett besökskort, som passar hans behov i receptionen. Kortet har RFID, vilket betyder inställningarna i läsplattan aktiveras vid beröring. Besökskorten påminner en hel del om busskort i sin trådlösa konstruktion. I receptionen finns också taktila korter att låna under besöket.

3. En taktill slinga i golvet leder personer med vit käpp i rätt riktning. Den som av någon anledning känner sig osäker på hur man ska bete sig i den ibland röriga museimiljön kan följa den målade vägbanan. Den målade vägbanan i golvet visar hur man kan gå, men inte hur man måste gå, påpekar Anna Velander Gisslén.

4. I installationen **Vila dig smart** samlar besökaren kraft i en vågformad soffa med plats för många, med vibrationer från musiken i ryggen, skiftande färger i taket och en vägg fylld med himmelska motiv att beskåda. På ena kortsidan av soffan finns plats för besökare som använder rullstol att uppleva samma sak.

5. Med **Forma i luften** skulpterar besökaren en klotformad boll på en skärm genom att röra sina händer i luften. När aktiviteten startar hörs ljud och vibrationer känns i hela kroppen. Genom att koppla på fler sinnen till en installation blir den intressant för fler, till exempel den som inte ser, säger Anna Velander Gisslén. Höjden på installationen är anpassad efter barn och personer som sitter. Den som är lite längre får böja sig ned.

6

6. Vid två ögonstyrda datorer kan besökarna måla med ögonen. När konstverket är färdigt går det att spara med sig hem med hjälp av en QR-kod till mobilen.

Porträtt:

CARMEN PAPALIA

Med sitt konstnärskap vänder han upp och ned på vad tillgänglighet är.

 OLA & LENA LILJEDAHL

I projektet Blind Field Shuttle, som började i hemstaden Vancouver i Kanada, bjuder han in upp till 90 personer som krokar i varandra och blundar och följer honom på ett långt led. Det blir en annorlunda typ av stadsvandring där de plötsligt kliver in i hans värld och promenerar runt i ett Vancouver som är något helt annat än den stad de mest brukar använda synen för att uppleva.

Blind Field Shuttle 2016

📷 Ottawa Art Gallery, Ottawa ON

—Sverige, säger Carmen Papalia, har jag tyvärr aldrig varit i och har egentligen ingen koppling till heller...

Synd för Sverige hinner man tänka innan han lägger till:

—...förutom att landet länge funnits på min hemliga lista över platser att åka till och kanske bo i.

Skulle det bli så någon gång finns bara en sak att säga: Grattis Sverige!

Carmen Papalia, 34-årig konstnär och debattör i Vancouver i Kanada, vänder nämligen på alla begrepp och ifrågasätter väldigt mycket. Och precis därför är han genial.

Säger någon att han är blind konstnär eller synskadad konstnär förminskar man honom både som människa och konstnär genom att utgångspunkten blir den funktionsvariation som är hans. Ingen skulle ju prata om en skallig konstnär eller rödhårig konstnär eller en konstnär med 2.0 i synfel.

HAN AVSKYR TILL EXEMPEL en fråga som "när blev du blind?"

Själv kallar han sig 'visual learner'. Punkt. Och så är han konstnär. Punkt. Inte blind konstnär eller synskadad konstnär eller andra epitet. Sådant stör han sig på.

—Ordet 'blind', till exempel, bär på en kulturell och social ryggsäck som jag inte vill ska vara en del av min identitet. Och 'synskadad' hänvisar direkt till en kroppsdel som inte fungerar på samma sätt

som andra kroppsdelar gör. Det blir lätt förminskande.

Därför 'visual learner'.

HAN LÄR SIG och han lär oss andra. När Carmen Papalia gör konst utgår han från sin värld. Det han känner och upplever är det som blir till hans konst. Och då är det ju snarare synd om alla som inte kan tillgodogöra sig den på just hans sätt.

I projektet **Blind Field Shuttle**, som han turnerat runt med i en rad Nordamerikanska städer, bjuder han in upp till 90 personer som krokar i varandra och blundar och följer honom på ett långt led. Det blir en annorlunda typ av stadsvandring där de plötsligt kliver in i hans värld och promenerar runt i ett Vancouver som är något helt annat än den stad de mest brukar använda synen för att uppleva.

Det doftar, låter och känns när deltagarna lär sig använda andra sinnen än synen och de tvingas dessutom börja prata, stötta och på andra sätt interagera med varandra för att ta sig fram.

—Det finns något trevligt i att gå över en trafikerad gata med femtio andra människor och märka att trafiken stannar upp. Vi blir en solidarisk grupp i någon mening men också en kraft tillsammans och var för sig. Vi stör definitivt det offentliga rummet och det finns något starkt i det, konstaterar han.

**"VI STÖR DEFINITIVT DET
OFFENTLIGA RUMMET OCH DET
FINNS NÅGOT STARKT I DET."**

I Santa Ana, Kalifornien, en stad som han aldrig hade besökt hyrde han in en orkester som ledde honom runt staden och med sina ljud uppmärksammade honom på saker i hans väg. I London på Victoria and Albert Museum tog han hjälp av ljudtekniker på TV-bolaget BBC för att hitta ljud till tavlorna på väggen. I New York har Whitney Museum of American Art, MOMA och Guggenheim använt hans ljudliga och taktila vandringar.

Det han gör är kort sagt att bjuda in besökarna till en plats där synsinnet inte är centrum.

Oerhört uppmärksammat! Oerhört lärorikt! Som sagt 'visual learner'.

STARKA KONSTPROJEKT som i kombination med stark personlighet har gjort att han i tillgänglighetsdebatten är en viktig, och ofta ovanlig, röst.

Från att som konstnär först ha undersökt sig själv och den situation han själv lever i undersöker han nu frågorna i ett större perspektiv. Han betonar att tillgänglighet på till exempel museer handlar om så mycket mer än det rent fysiska.

Även om ett museum stolt sätter upp en skylt som berättar att museet följt regelverket och numera är tillgängligt betyder inte det nödvändigtvis att museet är det.

—Du kanske kan komma in på museet med en rullstol, men om människor där inne har en negativ attityd till dig som funktionshindrad kommer du ändå inte att känna dig välkommen, säger han.

—Och om människorna där inne inte har förståelse för vilket stöd människor med olika och komplexa behov behöver, ja, då känner du dig ändå isolerad och främmande.

Han pratar därför numera allt oftare om en modell där tillgänglighet grundar sig på den sociala miljön snarare än bara den

"DU KANSKE KAN KOMMA IN PÅ MUSEET MED EN RULLSTOL, MEN OM MÄNNISKOR DÄR INNE HAR EN NEGATIV ATTITYD TILL DIG SOM FUNKTIONSHINDRAD KOMMER DU ÄNDÅ INTE ATT KÄNNA DIG VÄLKOMMEN"

fysiska. Vad händer om man byter ut ordet "tillgänglighet" mot "engagemang"?

För att skapa en bra tillgänglighet – eller engagemang – för alla menar han att man måste börja bygga från grunden. Genom gräsrötterna. Dem som det handlar om. Inte, som ofta nu, låta den traditionella hierarkiska modellen som även finns i museivärlden styra och bestämma.

I PROJEKTET OPEN ACCESS, ett av hans senaste som uppmärksammas mycket, tar han upp att tillgänglighet inte bara handlar om traditionella handikapp utan att museer är otillgängliga även för många andra. Museivärlden får spegla samhällets andra institutioner. Han tog med en rad

Long Cane
 Kristin Lantz

människor från ett av Vancouvers socialt mest utsatta områden, hade kurs med dem i flera månader och besökte sedan fina Vancouver Art Gallery utan föranmälan för att granska och ge ett nytt perspektiv på tillgänglighet.

Platserna ligger fem minuter från varandra – men är olika världar.

Han menar att den gruppen är de verkliga experterna och alla fick skriva ner fria tankar som började med ”jag vill att...” som sedan samlades och presenterades.

En av deltagarna pekade på att tillgänglighet egentligen beror på vem som är där just då och vilka behov just den har och vilket stöd den kan få.

En annan satte kanske fingret på hela

samhällshierarkin genom att skriva: ”Jag vill att de som har makten ska vara fattiga, sjuka och färgade.”

Sverige då?

—Jag har hört att det är en ganska bra plats att leva på med social trygghet och stödfunktioner till människor med olika behov. Jag tror att tillgången till stödresurser helt hänger ihop med livskvalitet. Både Stockholm och Vancouver, där jag växte upp och tillbringar mest tid, rankas ju ofta som två av världens bästa städer att bo i. Danmark är det närmaste jag kommit, under en tremånaders tågfluff för tolv år sedan. Mitt arbete har aldrig fört mig till Sverige, men jag skulle älska att utveckla något projekt där. ■

I Santa Ana, Kalifornien, en stad som han aldrig hade besökt hyrde han in en orkester som ledde honom runt staden och med sina ljud uppmärksammade honom på saker i hans väg.

Mobility Device
 John Spiak

Läs mer om Carmen Papalia:
cueartfoundation.org/carmen-papalia

Rör gärna konstverken!

✂ OLA & LENA LILJEDAHL 📷 MUSEO OMERO

Får ej vidröras! Rör ej utställningsföremålen. Hur många gånger har man inte sett sådana meningar på museer? Därför är det märkligt höra om en man som står vid Michelangelos klassiska skulptur David på ett museum och säger:

—Det här är den vackraste staty jag någonsin ...känt på.

Platsen är Omero-museet i Ancona, 30 mil

nordost om Rom, där verksamheten bygger just på att besökarna ska ta och känna på utställningsobjekten.

Museichefen förklarar:

—Vi är ett taktilt museum. Både jag och min fru är blinda och vi skapade museet som en reaktion på alla förbud som gjorde att hon och jag och andra blinda inte fick tillgång till den kultur som ska tillhöra alla människor.

”Många blinda är djupt rörda över att för första gången få känna på, få se med sina händer, några av de här mästerverken.”

Daniela och Aldo Grassini

Davidstatyn är inte originalet, som förstås står i Florens sedan 1500-talet, utan en replika och Omeromuseet har en stor avdelning med just replikor av kända skulpturer.

När paret Grassini tog de första kontakterna redan 1985 sågs de närmast på som någon sorts Signor och Signora Tokig. Skulpturer på museum? Som man fick ta på? Hallå! Ordet ”tillgänglighet” var liksom inte uppfunnet än. Aldo Grassini berättar:

—Det var på den tiden svårt att få någon att förstå värdet av ett taktilt museum. Det fanns ju inget liknande i världen. Vi startade ändå till slut 1993 i tre klassrum på en skola, totalt 150 kvadratmeter, och har sedan dess vuxit och flyttat ett par gånger. Nu ligger museet sedan några år i ett 3000 kvadratmeter gammalt fort vid havet.

FÖRUTOM REPLIKORNA av de klassiska statyerna finns en avdelning med italienska 1900-talsskulpturer i original, också tillgängliga att känna på. Precis som på avdelningen för arkeologi där också originalfynd visas. En annan avdelning tillägnas arkitektur och är fylld

med miniatyrer av berömda byggnader, som Parthenon i Aten och Peterskyrkan i Rom, som besökarna får känna på och utforska med andra sinnen än synen.

OCH BESÖKARNA ÄR INTE BARA människor med synproblem. Tvärtom.

—För oss var det viktigt att inte skapa ett museum för blinda. Det skulle lätt bli ett ”ghetto” reserverat för en liten grupp och därmed utan stora möjligheter att utvecklas. Vi märker att även seende besökare tycker om möjligheten att få smeka konsten och därmed tillfredsställa ett naturligt

behov som uppstår, säger Aldo Grassini.

Han menar att förbuden mot att röra konst på museer många gånger är onödiga. Det taktila ger tvärtom en till dimension till upplevelsen. Men grunden är förstås hans och hans frus upplevelser och, fortfarande, blir han ibland tagen av responsen de får.

—Många blinda är djupt rörda över att för första gången få känna på, få se med sina händer, några av de här mästerverken som de har läst och hört så mycket om och önskat men aldrig haft möjlighet att lära känna, förklarar Aldo Grassini.

Om mannen som kände på Michelangelos skulptur David var icke-seende eller seende? Vet faktiskt inte. ■

Konst som känns

Projektet Kännbart bjöd in konstnärer för att skapa taktila verk. Resultatet blev en vandringsutställning där besökarna uppmuntras att använda alla sina sinnen. En utställning för känseln.

Det är lätt att hamna i bakvänd ordning när man ska göra en utställning tillgänglig för människor med olika funktionsvariationer; först planerar man innehållet för personer som ser, hör, går och fungerar enligt normen – sedan tänker man eventuellt ut särlösningar för personer som läser med händerna eller lyssnar med synen.

I projektet **Kännbart** är utgångspunkten den omvända – konstnärerna har inte tillgänglighetsanpassat sin konst utan tvärtom bjudits in för att de gärna job-

bar med många sinnen. Inför projektet Kännbart har konstnärer utmanats att skapa verk som kan upplevas utan syn eller hörsel tillsammans med konstutövare som har en syn- eller hörselnedsättning, eller olika grader av dövblindhet.

Vibrationer i hela kroppen

Julia Adzukis konstverk **Resonant Bodies** är ett instrument som skapar starka vibrationer i hela rummet likt en kontrabas. Verket består av en 700 år gammal askstam med pianosträngar som sträcker sig över hela baksidan av stammen. Konstverket upplevs genom en uppvisning där besökare kan krypa in och lägga sig i trädstammen för att känna det dova ljudet i hela kroppen.

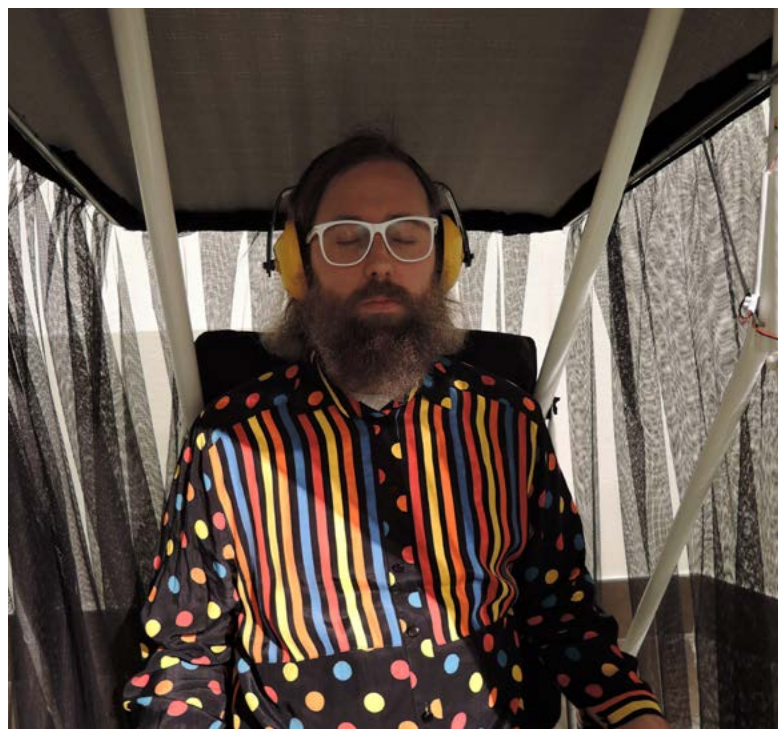
—Det är mycket sällan man får ta på konsten på museer, inte ens skulpturer brukar man få ta på. I bästa fall kan man få känna på en liten tygbit som hänger vid sidan, men det är inte ofta man får ta på själva verket, säger Annika Ottander, utställningsformgivare och initiativtagare till projektet Kännbart.

Lysande ljudgolv

Konstutövaren Sindri Runudde, som har en synnedsättning, har upplevt att det är svårt att orientera sig i museilokaler eftersom det ofta är tyst.

—När jag kommer in känner jag ofta: Ge mig ett ljud, för tusan! Jag skulle önska att det fanns något

ljud att gå på. Jag vill inte alltid vara den som frågar: ”Vem är här och vad händer här?”

Till Kännbart skapade Sindri Runudde ett konstverk som förstärker både ljudet och det visuella intrycket. Ljudgolvet fångar upp rörelser genom sensorer och skapar ljud från högtalare som är monterade på sidorna. Han använder sig av färgen blått eftersom det är den färg som han tydligast ser och gör att han kan urskilja kontraster.

—När jag jobbar med knallblått ljus blir jag väldigt stimulerad, eftersom jag bara ser blått och rött. För mig är det många gånger som jag saknar eller bara får fragment av synupplevelser, och nu kan jag helt plötsligt ge tillbaka lite till mig själv.

Under visningarna fylldes golvet med ris, som skapade ett knastrande ljud när det släpptes mot plexiglasen.

—Jag vill att mitt verk ska skapa en nyfikenhet på vilket sinne som ligger i fokus. Verket kan användas på flera sätt, dels kroppsligt genom att man dansar på golvet, och dels genom att man släpper någon form av objekt som låter eller känns på ett visst sätt mot golvet, berättar Sindri Runudde.

Musik översatt till känsel

Matti Kallioinen har skapat verket **Frekvensomfång** som består av en hammock med vibrerande motorer och fläktar. Verket översätter musikaliska toner och

överbär dessa till kännbara vibrationer. Vibrationerna och luftströmmarna skiftar subtt under fyra minuter mellan disharmoniska och harmoniska tillstånd och avslutas med ett crescendo likt ett klassiskt musikstycke.

—När man är seende är känseln sekundär, grundtanken med verket är att vända på det och låta känseln bli primär och seendet sekundärt, säger Matti Kallioinen.

Flera sinnen än synen

Utmaningen har varit att experimentera, pröva och se hur man kan jobba med det taktila, hur man kan känna med fingrarna eller kroppen, uppleva ljudvibrationer, värme och kyla, doft och rörelse. Det finns många olika sätt som vi kanske inte tänker på eftersom vi är så vana att använda ögonen.

—Om museer inte vågar bemöta och ta emot mig som dövblind känner jag mig isolerad. Museer som aktivt arbetar med tillgänglighet blir jag intresserad av att besöka, berättar Sarah Remgren från projektet Kännbart.

  NJORD FRÖLANDER

Turnéplan och mer om Kännbart finns på www.kannbart.nu

Framtiden är ljus

**Är det skillnad på att ljussätta en utställning
– och att ljussätta den tillgängligt?
Svaret på frågan är, som så ofta, ja och nej.**

Viktor Hallonsten, sakkunnig i ljus teknik på Riksställningar, har levt ett halvt yrkesliv bland lampor, spottar och ljusstyrning och kan ämnet bättre än de flesta. Han konstaterar:

—Att ljussätta konstnärligt, för att med ljusets hjälp ta någon till Paris på 40-talet eller vad det kan handla om, är en sak. Att ljussätta tillgängligt innebär

egentligen att man behöver belysningsplanera, för att använda fackspråk, och göra ljusberäkningar ungefär som när man ljussätter skolsalar eller korridorer. Han gör en konstpaus och betonar:

—Men jag gör ingen skillnad på de här typerna av ljussättning. Det är en grundpelare för mig att göra det tillgängligt och, det här är viktigt, att tända lysrör i taket som i en operationssal är inte det bästa för att göra en utställning tillgänglig. Det handlar om att skapa vackra, spännande, intressanta miljöer som fungerar både för människor som ser bra och som ser dåligt.

Det finns saker man kan göra. Viktor Hallonsten menar att en grund i ljussättning är att känna en ödmjukhet för att människor är olika.

—Generellt tycker jag att svenska museer är bra på att ljussätta tillgängligt. Det beror delvis på att vi är ett välplanerat land med regler som säger att nödutgångar måste finnas och synas och så vidare, säger Viktor Hallonsten.

HANS UPPDRAG SOM sakkunnig hos Riksställningar är att vara en stödfunktion för landets museer. "Jourhavande kollega i utställningsljus", skojar han. Till honom och hans avdelning kan museer vända sig för rådgivning. Genom omvärldsbevakning har han dessutom bra koll på nyheter och nya tankar kring ljussättning – och det här är en bransch där det händer otroligt mycket mer än bara införandet av LED-lampor.

✦ LENA & OLA LJLJEDAHN

Några konkreta tips:

- Ljussätt gärna själva rummet först. Sedan föremålen. Ibland hamnar allt fokus på föremålen.
- Genom att belysa med mönster går det att skapa många effekter.
- Genom att framhäva kontrasterna blir ljuseffekten stor för alla, men gör det samtidigt lättare att orientera sig för den som ser sämre.
- Genom en enkel sak som att lysa upp hörnen i ett rum kan det bli lättare att orientera sig.
- Med ljusets hjälp kan man skapa en väg att följa.
- Genom att ljussätta golv och väggar, inte bara föremålen, går det att skapa fantastiska miljöer som samtidigt gör det lättare för alla att vistas i rummet.
- The London Canal museum har installerat ljusknappar som under 30 sekunder ökar ljusstyrkan på extra känsliga objekt vilket ger en fin balans mellan nödvändigheten att skydda föremål och att besökarna ska kunna se dem.

Arbetsgruppen
bakom utställningen
”Meningsfränder”

STÅENDE FRÅN VÄNSTER:
Jelena Fedoseeva,
Polina Sineva
och Anton Belov

SITTANDE FRÅN VÄNSTER:
Anastasia Mitjosjina,
Maria Sarytjeva
och Jevgenij Ljapin

Ingen behöver säga till i entrén

Garage är Moskvas viktigaste museum för samtida konst. Deras utställning Meningsfränder skapades av museets curatorer tillsammans med fyra personer med funktionsvariationer. Det är den första av sitt slag i Ryssland.

Utställningen **Meningsfränder** visade samtida och modern konst, där fanns stora internationella namn som Robert Rauschenberg, Cindy Sherman och Barbara Kruger.

Vid varje verk fanns en så kallad ”interaktiv

station” med en reliefbild eller en miniatyr av verket som man kunde röra.

—För oss var det viktigt att ingen skulle behöva gå till informationsdisken och säga ”Hej, jag har en synnedsättning”. De kunde istället

”Vi kan förstås inte tvinga besökare att fundera kring funktionsvariationer. Men om de ville ha reda på ett verks titel så var de tvungna att gå till stationen.”

gå direkt till utställningen och där fanns all information, berättar Anastasia Mitjosjina som är curator på Garage.

På stationerna fanns olika beskrivningar av verket, en neutral för personer med synnedsättning och en gjord av en konsthistoriker. Curatorerna med funktionsvariationer hade också gjort personliga reflektioner kring några av verken.

Texterna fanns i flera olika former, skriven text, att lyssna på i hörlurar, att se som teckenspråk på en skärm och som blindskrift.

I ett försök att få andra besökare att bli intresserade av tillgänglighet satte man inte upp skyltarna med verkens titlar på väggarna, utan på stationerna.

—Vi kan förstås inte tvinga besökare att fundera kring funktionsvariationer. Men om de ville ha reda på ett verks titel så var de tvungna att gå till stationen, säger Anastasia Mitjosjina.

Två svårigheter för curatorerna var att översätta allt material, ryskt teckenspråk tilläts inte utvecklas under sovjettiden enligt Anastasia Mitjosjina, och därför saknas vissa konstbegrepp. Och när de skapade miniatyrerna, var det alltid en svår fråga vilket material som skulle användas.

ANASTASIA MITJOSJINA menar att utställningen var mycket lyckad. En konsekvens av den är att besökare med funktionsvariationer, särskilt synnedsättning, nu ofta kommer till Garage. Museet tänker utveckla sitt arbete.

—I Meningsfränder fanns nästan alla olika konstgenrer från 1900- och 2000-talet representerade, men inte performance, så det är något vi vill ha med i framtiden, avslutar Anastasia Mitjosjina.

 DAVID ISAKSSON

 GARAGE MUSEUM OF CONTEMPORARY ART

Så välkomnar ni dövblinda besökare till museet

Det är flera delar i ett museibesök som kan vara problematiska för personer med nedsatt syn och hörsel. Här är några punkter som kan vara bra att tänka på för att välkomna personer med dövblindhet till museet:

LOKALEN

Ett ledstråk med markeringar är ett bra hjälpmedel för att man som besökare skall kunna följa spåret inne på museet med sin känselkäpp. Det kan också vara bra att markera höjdskillnader, till exempel där trappor startar och slutar.

TAKTIL INFORMATION

Taktila skyltar med punktskrift är ett bra sätt att informera om föremålen. Om det är möjligt – visa gärna upp föremål i utställningen som man faktiskt får ta och känna på.

—Vissa museer använder filmer och information på teckenspråk. För mig är det jättebra, och jag önskar att fler museer hade det, säger Sarah Remgren, projektledare i Kännbart.

KOMMUNICERA

För personer med dövblindhet kan det också vara svårt att kommunicera med personalen på museet. Som personal är det bra att våga hälsa och visa att man är i rummet. Det kan man göra genom att stryka personen lätt över armen. För vissa går det att kommunicera genom att skriva med papper och penna, i andra fall

är det en fördel om taktil information finns i receptionen. Läs Kännbarts tipslista om bemötande av personer med dövblindhet och tipslistan om kommunikation via teckenspråks- och dövblindtolk.

HEMSIDAN

Om man har dövblindhet vill man gärna förbereda sig extra innan sitt museibesök. Då är det bra om museet har tillgänglig information om museet, hur lokalen ser ut, och annan information på hemsidan.

VAD ÄR DÖVBLINDHET?

Dövblindhet ser olika ut för varje person, och är ett samlingsnamn för personer med nedsatt syn och nedsatt hörsel.

KÄLLA: FÖRBUNDET SVERIGES DÖVBLINDA

En vit käpp med tre röda tejpmarkeringar visar att innehavaren har dövblindhet. Modellen används i flera andra länder runt om i världen och har börjat få spridning i Sverige genom sociala medier.

På bilden Cecilia Brandt och Torbjörn Svensson.

📷 Mimmi Bergenstam

Kerstin Gatu om pictogram:

”Det viktigaste är inte att förstå vad bilderna föreställer..”

—Det är nödvändigt för vissa, men bra för alla. Ja, så sammanfattar Kerstin Gatu användandet av pictogram – och betonar vikten av att använda det grafiska svartvita bildspråket även i museivärlden.

 LENA & OLA LILJEDAHL
 ULF PALM

Fast det ska göras på rätt sätt för att göra mest nytta.

—Självklart vill jag att museer ska satsa på det här för att också människor med funktionshinder ska kunna vara besökare och bli mer självständiga. Men i det här ligger också att det här med symboler och tydlighet är bra för oss alla, säger Kerstin Gatu som är en av landets främsta på området.

Hon menar att museivärlden och hela det offentliga samhället skulle må bra av att använda sig av den här tvåspråkigheten, dels på skyltar men också i andra sammanhang när det gäller information på exempelvis webben.

—Pictogram fungerar över lands- och språkgränser. Tänk för många av oss, som inte kan japanska eller arabiska, om det inte skulle finnas symboler på flygplatser i Japan eller i arabvärlden...

Hon låter den tanken sjunka in.

Kerstin Gatu anser att museerna först och främst bör ha en

gemensam policy. Vad ska man ha för bild för konferensrum? Workshop? Föreläsning? Guidad visning?

—Man bör börja med att inventera behoven. Det gäller att se vad som behövs, sätta på sig utifrån-och-in-glasögonen helt enkelt. Sedan tycker jag att man ska vända sig till dem som arbetar med pictogram, Pictogram.se, hos Specialpedagogiska skolmyndigheten. Om man ska börja använda pictogram köper man en licens och får tillgång till de drygt 2000 bilder som finns i dag, men det kommer nya hela tiden.

Kerstin har jobbat med pictogram i många år och visar glatt de ”tvåspråkiga” skyltarna på sin arbetsplats Mora folkhögskola och konstaterar att det här är användbart inom exempelvis museivärlden också på andra sätt än att visa var toalett och kapprum finns.

DET ÄR EN ANRIK PLATS för folkbildning där vid Siljans strand. Skolan startades, apropå bilder, med ekonomisk hjälp av konstnärsparet Anders och Emma Zorn. Här har Kerstin Gatu jobbat sedan 2009 efter ett yrkesliv som arbetsterapeut, mest med kognitiva funktionsnedsättningar som utvecklingsstörning och autism.

—Många kan inte ta till sig information som vi andra, genom att läsa. Pictogram är till för att navigera och informera och det är viktigt att bilderna bara har informationsbärande detaljer för att vara så tydliga som möjligt. Det gäller också att de ska vara ganska olika varandra så att det går att skilja dem åt.

I grunden handlar det ju om att göra samhället tillgängligt för alla.

Mötesrummet Dalahästen symboliserar såklart av en Dalahäst och ett pictogram för mötes- eller konferensrum.

DET VAR VID ETT STUDIEBESÖK i Norge som Kerstin Gatu började tänka i bilder som hjälpmedel.

—Jag fick en aha-upplevelse. Kan man ta bilder till hjälp när man ska skriva inköpslista? Kan man se bilder i almanackan? Jag hade aldrig tänkt på det. Som arbetsterapeut gäller det att kompensera för brister med rullstolar och olika hjälpmedel för kroppen. Men det går ju även att kompensera för det kognitiva när det inte fungerar.

Hon kom in i folkbildningens värld genom kursen **Autism – ett annorlunda sätt att tänka**, en distanskurs för personal och anhöriga på Mora Folkhögskola. Det ena ledde till det andra och efter en internationellt uppmärksammat pilotkurs startades projektet **Anpassad IT – vägen till digital delaktighet** med pengar från Allmänna arvsfonden.

—Jag hade tidigare trott att bara man hade kognitivt stöd, en anpassad dator och bilder så skulle det lösa sig. Men då förstod jag att det här med arenan, där man kunde lära sig saker, var viktigt och tänkte att varför finns det inga personer med utvecklingsstörning på Folkhögskolan i Mora? Nu finns det.

EN VECKA I MÅNADEN kommer tolv deltagare och deras stödpersoner hit. Hälften av klassen kan läsa lite, hälften inte alls.

Därför blir pictogram så viktigt.

—Det gäller att lära sig också det här språket precis som andra. Det viktigaste är inte att förstå vad bilderna föreställer, det viktigaste är att man känner igen dem när man lärt sig dem, säger Kerstin Gatu. ■

Visa ljuden!

”Många döva har bara besökt ett museum någon gång tillsammans med dövskolan, annars har många känt att konst- och kulturverksamhet inte är en värld för mig.”

1981 godkände riksdagen teckenspråk som dövas modersmål. Sedan dess har teckenspråkiga samma rätt att använda sitt språk som personer som talar ett erkänt minoritetsspråk. Teckenspråk är ett av Sveriges sex erkända minoritetsspråk. (De andra är finska, meänkieli, samiska, romani chib och jiddisch.) De erkända minoritetsspråken har större rättigheter än andra minoritetsspråk i Sverige. Språklagen som trädde i kraft 1 juli 2009 reglerar även svenskt teckenspråk och innebär ett starkare skydd. Staten, landstingen och kommunerna ska ha ett särskilt ansvar för att skydda och arbeta för teckenspråket.

Trots det känner många döva sig inte hemma på museer, eftersom besökare ofta förväntas kunna ta del av information via ljud. **Vi hör det vi ser** är projektet som vill öka tillgängligheten för döva och hörselskadade på landets museer.

—Många döva har bara besökt ett museum någon gång tillsammans med dövskolan, annars har många känt att konst- och kulturverksamhet inte är en värld för dem, säger Patrik Drivstedt, projektledare för Arvsfonds-

Patrik Drivstedt, projektledare för Arvsfondens projekt Vi hör det vi ser

projektet Vi hör det vi ser.

Projektets mål är att museernas verksamhet ska inkludera gruppen döva och hörselskadade. Projektet ska i en samverkan mellan intresseorganisationer för döva och hörselskadade samt 15 större svenska museer utveckla, pröva och sprida innovativa modeller för hur döva i större utsträckning ska få tillgång till konst- och kulturutbud.

—De flesta museer använder modern teknik för att informera och förklara. Ofta går det ut på att besökaren ska lyssna. Döva och hörselskadade utestängs

därför från värdefull kunskap som förmedlas på museer, fortsätter Patrik Drivstedt.

VI HÖR DET VI SER har haft flera sammankomster då dessa frågor har diskuterats med intressegrupper och 15 större museer. Arbetet har också utmynnat i en metodbok som går att ladda hem i form av en app med samma namn som projektet. Läs också några av Patrik Drivstedts goda råd på sidan intill.

🔧 TIPS + TRICKS

Så ökar ni tillgängligheten för döva och hörselskadade

Väldigt mycket på museer passar att teckenspråkstolka – information, teater och så vidare.

Spela in en kort teckenspråkstolkad och textad reklamfilm, som berättar om den teckentolkade visningen. Den sprids lätt på sociala medier.

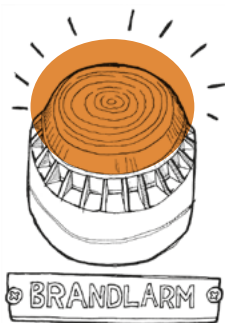
Visa ljuden! Vibrationshögtalare på en bordsskiva eller i ett papprör kan få ljud att kännas. Vatten på en bricka eller kryddor på en papptallrik kan visa ljud.

På många museer finns audioguiden, alltså förinspelade guidningar. Språkinställningarna svenska och engelska är de vanligaste. **Genom att lägga till språkvalet teckenspråk, skulle fler kunna ta del av materialet.**

Om det finns en film som rullar hela tiden, men som saknar ljud, så är det uppskattat om det är skyltat att filmen just saknar ljud.

Om teckenspråkstolkad information saknas, se till att den auditiva berättelsen finns nedskriven på ett papper. Då kan en döv förälder till exempel åka Sagotåget på Junibacken med sitt hörande barn. Om handlingen till en teaterföreställning finns utskriven i text, så underlättar det för en döv att se föreställningen tillsammans med hörande anhöriga. Så gör man till och med på Operan.

Den som är döv hör inte brandlarmet!

Därför är visuella larm med blinkande ljus mycket viktiga, till exempel brandlarm med blinkande ljus.

Boka in teckenspråkiga guideturer tillsammans med lokala föreningar som organiserar personer med hörselnedsättning och deras familjer. Då får museet dessutom hjälp med spridning av informationen, för det är roligare att höra en guidad tur i grupp än ensam. Risken minskar för att besökare till en teckenspråkstolkad visning uteblir.

Inkludera lite dövhistoria på ditt museum. Patrik lyfter fram Thulins flygplansfabrik i Landskrona, där många döva arbetat. Det ledde i sin tur till att en dövförening etablerades. När sådant lyfts fram blir verksamheten mer inkluderande.

”Ingen klagar på en för enkel text.”

Omkring 800 000 vuxna personer i Sverige har behov av lättläst text för att klara sig. Det motsvarar 13 procent av den svenska vuxna befolkningen. En enkel text underlättar även för många fler. 40 procent av landets vuxna befolkning når inte upp till nivån ”goda läsare”.

 Ylva Bjelle

Statsvetare, journalist
och certifierad
tillgänglighetskonsult

”Flera SFI-grupper har uppskattat materialet och tagit med skriften hem, för att fortsätta läsa hemma och arbeta med texterna. Vissa gäster och medarbetare har även önskat dem översatta till andra språk.”

Helena Åberg

Det visar den internationella undersökningen av vuxnas färdigheter PIAAC (Programme for the International Assessment of Adult Competencies) från 2013. Från början togs formatet lättläst svenska fram för att underlätta läsningen för personer med lindrig utvecklingsstörning genom bland annat FUB:s forskningsstiftelse ALA (Anpassning till Liv och Arbete) på 1980-talet.

—Med tiden har det visat sig att flera grupper i samhället uppskattar formatet, berättar Maria O'Donnell på Myndigheten för tillgängliga medier (MTM).

SIFFROR FRÅN SKOLVERKET visar att läsförståelsen är svag bland unga, främst bland pojkar, hela 12 procent går ut grundskolan utan att klara läsförståelsen. Bland pojkar med invandrarbakgrund är siffran 17 procent.

Hösten 2015 fick jag uppdraget att uppdatera och komplettera Moderna Museets lättlästa skrift **Kortfattat om Moderna Museet och några av våra konstverk**. I den presenteras museet och 34 konstverk,

en konstnär per sida. De korta texterna efterfrågas av många.

Helena Åberg, intendent på Moderna Museet, berättar att fler målgrupper än personer med utvecklingsstörning efterfrågar lättläst svenska.

Flera SFI-grupper har uppskattat materialet och tagit med skriften hem, för att fortsätta läsa hemma och arbeta med texterna. Vissa gäster och medarbetare har även önskat dem översatta till andra språk.

Det lättlästa materialet finns att ladda ned från museets webbplats för att användas inför eller efter ett besök. Materialet finns också att låna i museets läsplatser och entrédisk.

Helena Åberg tycker att benämningen lättläst svenska är både bra och dålig.

—Kanske borde det kallas kortfattat istället, så man inte behöver känna sig utpekad för att man väljer texten som är stämplad som lättläst, funderar hon. När museet lanserade en lättläst folder för första gången, vid Olle Baertling-utställningen 2007, gjordes en extern och en intern utvärdering av materialet. Båda gav positiv

Artikel 30 Deltagande i kulturliv, rekreation, fritidsverksamhet och idrott

1. Konventionsstaterna erkänner rätten för personer med funktionsnedsättning att på lika villkor som andra delta i kulturlivet och ska vidta alla ändamålsenliga åtgärder för att säkerställa att personer med funktionsnedsättning
 - a. bereds tillgång till kulturella produkter i tillgänglig form,
 - b. bereds tillgång till tv-program, film, teater, och annan kulturell verksamhet i tillgänglig form, samt
 - c. bereds tillträde till platser för kulturella föreställningar eller tjänster, såsom teatrar, museer, biografier, bibliotek och turistservice och så långt det är möjligt till minnesmärken och platser av nationell kulturell betydelse.
2. Konventionsstaterna ska vidta ändamålsenliga åtgärder för att personer med funktionsnedsättning ska få möjlighet att utveckla och använda sin kreativa, artistiska och intellektuella förmåga, inte endast i eget intresse utan även för samhällets berikande.
3. Konventionsstaterna ska vidta alla ändamålsenliga åtgärder i enlighet med internationell rätt för att säkerställa att lagar till skydd för immateriella rättigheter inte utgör ett oskäligt eller diskriminerande hinder för tillgång till kulturella produkter för personer med funktionsnedsättning.
4. Personer med funktionsnedsättning ska ha rätt på lika villkor som andra till erkännande av stöd för sin kulturella och språkliga identitet, däribland teckenspråk och dövas kultur.
5. För att göra det möjligt för personer med funktionsnedsättning att på lika villkor som andra delta i rekreations- och fritidsverksamhet och idrott, ska konventionsstaterna vidta ändamålsenliga åtgärder för att
 - a. Uppmuntra och främja deltagande i största möjliga utsträckning av personer med funktionsnedsättning i allmänt tillgänglig idrottslig verksamhet på alla nivåer,

Artikel 30

Att vara med på kultur, fritid, och idrott

Staterna säger ja till att personer med funktionsnedsättning har samma rätt som andra att vara med på kultur. Kultur, fritid och idrott ska vara tillgängliga.

Staterna ska göra detta:

- Film, teater, tv-program och annan kultur ska vara tillgängliga.
- Platser där kultur finns, till exempel teatrar, museer, biografier, bibliotek och turistbyråer ska vara tillgängliga. Det gäller också viktiga platser i landet.
- Personer med funktionsnedsättning ska själva kunna vara med i kultur, till exempel spela teater eller arbeta med konst.
- Staterna ska se till att det inte finns lagar som gör att personer med funktionsnedsättning inte kan vara med på kultur av olika slag.
- Personer med funktionsnedsättning ska ha rätt till stöd om de talar något särskilt språk, till exempel teckenspråk.
- Personer med funktionsnedsättning ska kunna vara med på fritidsverksamhet och idrott av olika slag.

VILKEN VERSION VÄLTER DU?

feedback. Vi har fått brev från besökare som uttryckt sin glädje över materialet, då de inte är insatta i konst, men som i ett fall är professor i matematik, säger Helena Åberg

SJÄLV KAN JAG INTYGA att lättläst material är behändigt, även för den som inte absolut behöver det, en stressad journalist på en presskonferens till exempel. Tänk dig att du om några timmar ska presentera en nyhet om FN:s konvention om rättigheter för personer med

funktionsnedsättning. På presskonferensen finns både en lättläst version av FN-konventionen och den vanliga. Titta på bilden ovanför och se vilken version du skulle välja.

Genom att välja den lättlästa versionen får du snabbt en överblick. "Aha, konventionen är uppbyggd av 50 artiklar. Aha, artikel 30 handlar om rättigheter till kultur". Då kan du sedan slå upp artikel 30 i originaldokumentet och fördjupa dig där. ■

**På nästa sida
hittar du Ylvas
bästa tips →**

Så skriver du texter som alla kan läsa

En text på lättläst svenska kännetecknas av ett enkelt språk, korta meningar och korta rader. Det brutna radavståndet underlättar läsningen, för den som vill ta in lite information i taget. Här får du den certifierade tillgänglighetskonsulten Ylva Bjelles allra bästa tips:

 YLVA BJELLE

1 Sätt upp ett fotografi framför datorn på den du ska skriva för, då blir det lättare att anpassa språket till rätt målgrupp. Fundera på vilka förkunskaper som finns och vilken mängd text mottagaren har lust att läsa.

2 Tänk Lucia-vers. Hur många ord är det naturligt att säga i en tanke, i ett andetag?

EXEMPEL PÅ LUCIA-VERS:

Det första ljuset nu vi tänt.
Det är advent.
Det är advent.

3 Dela upp långa krångliga ord i flera mindre. Lite som förklaringar i korsord.

EXEMPEL PÅ UPPDELADE ORD:

salladsskål = skål för sallad
Lättläst samhällsinformation =
Information om samhället på lättläst svenska

4 Förenkla, utan att ta bort sammanhanget.

EXEMPEL PÅ EN FÖRENKLING:

Svamparna innehåller hallucinogener som påverkar det mänskliga psyket.
Svamparna innehåller gift, som påverkar hjärnan.

5 En krånglig mening kan behöva förklaras i ett helt nytt stycke.

EXEMPEL FRÅN DISKRIMINERINGSOMBUDSMANNEN:

Tillfälliga begränsningar av en persons funktionsförmåga är inte en funktionsnedsättning i diskrimineringslagens mening.

Om du bryter benet och därför åker rullstol en månad räknas inte det som funktionsnedsättning enligt diskrimineringslagen. Lagen kräver längre tid för funktionsnedsättningen.

6 Text och bild behöver samspela. En text om bostadsbrist illustreras med fördel med ett fotografi på en trångbodd familj, snarare än en bofink som just lämnar sin fågelholk. Det vill säga en rak koppling mellan text och bild, som inte kräver associationsförmåga.

7 Läs högt. Läs din färdiga lättlästa text högt och titta på fotografiet av mottagaren till texten, som du började med att ställa framför datorn.

VADÄ TRÅNGBODD?

LUKTA, LYSSNA OCH RÖR VID Van Gogh

Feeling van Gogh är van Gogh-museets guidade tur för besökare som är blinda eller har nedsatt syn. Deras vänner och familj är också välkomna. Under turen får besökarna röra konstnärens tavlor, eller i alla fall naturtrogna reproduktioner.

Museet använder "relievos", mycket exakta kopior av målningarna utskrivna från en 3D-skrivare. Tekniken har museet utvecklat tillsammans med Fuji-film och togs ursprungligen fram av kommersiella och utbildningsskäl.

—van Gogh använde ofta tjocka och expressiva penseldrag. Man kan säga att du nu kan röra vid hans sätt att måla, säger Ann Blokland som är curator på van Gogh-museet.

Men att bara känna penseldragen var inte tillräckligt. Museet berättar också om målningarna med andra sinnen. De använder förenklade reliefer så att besökarna ska kunna känna kompositionen och motivet.

—Vi har också en liten modell av van Goghs berömda sovrum. Den fungerar mycket bra och är en av de mest populära sakerna på guidningen. Modellen hjälper besökarna att förstå var i rummet de olika föremålen befinner sig, berättar Ann Blokland.

Programmet är framtaget tillsammans med blinda och Ann Blokland understryker hur viktigt det arbetet var och att hon själv lärt sig enormt mycket.

—Det är avgörande när ett museum skapar ett

sådant här program att man inte gör det för blinda och synskadade, utan med dem. Då vet man också vad som fungerar och inte fungerar.

Feeling van Gogh börjar med en guidad tur genom museets gallerier, eftersom man tycker det är viktigt att deltagarna känner att de besöker själva museet.

Efter den guidade turen går de till en särskild studio. Ljuden i museet kan vara distraherande.

Förutom reliefer och relifos har museet vasen från Solros-målningen som man kan känna på.

—Det finns många olika typer av synnedsättning och olika besökare behöver olika material.

I programmet användes en van Gogh-målning av ett vetefält med åskmoln. Molnen tyder på att det precis har regnat och tillsammans med målningen får besökarna känna lukten av vått gräs.

—Det skapar en mycket intressant diskussion och jag tycker samtalet är det viktigaste. Besökarna uppskattar verkligen vårt program, men de älskar konstdiskussionen. Lukten gör att du minns vått gräs, men än mer intressant är vilka tankar den väcker. Från doften kan man diskutera vad van Gogh menade med sin målning och hur han använder färger.

Museet använder också ljud, ett specialskrivet musikstycke som är en tolkning av Solrosmålningen, och så läser de utdrag från van Goghs brev där han skriver om sina målningar.

—I framtiden tänker vi också att vi skulle kunna besöka skolor för blinda och rehabiliteringscenter för personer som precis förlorat synen. Kanske skulle en sådan här konstupplevelse vara intressant för dem? Det finns mycket för oss att utforska och vidareutveckla, säger Ann Blokland.

 DAVID ISAKSSON

 NINA ALBADA JELGERSMA

Det räcker inte alltid med att texten är bra, den ska gå att läsa också. Här är några tips.

 PER BJÖRKLUND

Att välja teckensnitt

Det finns två enkla men självklara krav som man kan tänka på när det gäller utställningstexter.

- Teckensnittet ska passa in i sammanhanget.
- Teckensnittet ska utan svårighet gå att läsa. Krångla inte till det med "roliga" typsnitt.

Comic Sans uppskattas av många. Bland annat anser en del dyslektiker att texter skrivna med just Comic Sans är lättare att läsa. Men det är också ett av de mest bespottade teckensnitten någonsin och den informella stilen gör att det inte passar i alla sammanhang.

Tillgänglighet

För att öka tillgängligheten för personer med nedsatt syn, tänk på att:

- Vit text i små grader inte får sättas mot en orange, röd eller gul bakgrund. (Se sidan 18.)
- Hög kontrast mellan text och bakgrund är avgörande för läsbarheten.
- Vissa färgkombinationer är extremt svårlästa (till exempel blå/röd och röd/grön).

Kontrast

En god kontrast är nödvändig för god läsbarhet. Detta uppnås med mörk färg mot ljus bakgrund eller tvärtom. Allra bäst kontrast uppnår man med svart mot vitt. Kontrasten är inte bara viktig för den som är synskadad, utan även för exempelvis dyslektiker.

- Lägg hellre texten i en enfärgad ruta än en tonad platta.
- Välj teckensnitt som är enkelt och tydligt.
- Undvik text på bilder.
- Pappret bör vara matt med hög opacitet (täthet) så inte sidans tryck syns på baksidan vid eventuellt tvåsidestryck.

Färgblindhet

Den vanligaste formen av färgblindhet är någon form av röd-grönblindhet. Detta innebär att den färgblinde endast med svårighet, eller inte alls, kan se skillnaden mellan rött och grönt. Detta förekommer hos 8 procent av alla män och 1 procent av alla kvinnor. De som förväxlar blått och gult förekommer mycket sällan och total färgblindhet är ännu mer sällsynt.

Barnvänligt teckensnitt

Hur gör man en teckensnitt särskilt anpassat för barn?
Rosemary Sassoon har testat.

Den brittiska formgivaren Rosemary Sassoon har tagit fram ett teckensnitt som ska vara särskilt anpassat för barn som nyss har lärt sig läsa. Många moderna teckensnitt är skapade för att det ska rymmas så mycket text som möjligt på en sida, men det gör ordens form svårare att urskilja. Rosemary Sassoon har undersökt vilka typsnitt som är lättast att läsa för barn och utifrån resultaten har hon tagit fram en teckensnittsfamilj. Utformningen ligger närmare handskrivna bokstäver än många vanliga teckensnitt och lutningen bidrar till att textblocken blir enklare att läsa.

När Riksställningar producerade en miniatyrbeskrivning för barn om svenska sagor och sägner till House of Sweden i Washington användes teckensnittet Sassoon primary. Bokstäverna frästes ut i ekfanerad björkplywood för att de skulle bli tredimensionella och taktila.

 RIKSUTSTÄLLNINGAR

Vad ska man säga?

Ord har olika laddning och det spelar roll vilka ord man väljer att använda. Orden är inte bara en produkt av våra tankar utan styr även tankarna i en viss riktning. Därför kan ett visst ordval färga vår föreställning om den eller det som ordet betecknar.

Språket är i ständig förändring så ord som uppfattas som neutrala i en tid är synnerligen laddade i en annan. I Bibeln talas det till exempel om krymplingar och lytta, men dessa termer uppfattas som nedsättande i dag. Vilka av dagens ord kommer vi att uppfatta som nedsättande i morgon?

Handikappad?

På senare år har ordet **handikappad** minskat i användning och syns mest i sammansättningar som handikappförbund och handikappanpassning. 2007 tog Socialstyrelsen bort handikapp och handikappad ur sin terminologi. När det gäller till exempel handikappanpassade toaletter föreslår de i stället tillgängliga toaletter.

”Termen handikapp kan upplevas som stigmatiserande och bör undvikas”, skriver Socialstyrelsen.

Funktionsnedsättning?

En **funktionsnedsättning** definieras som en medfödd eller förvärvad nedsättning av fysisk, psykisk eller intellektuell funktionsförmåga. Begreppet rekommenderas av Socialstyrelsen men är omdiskuterat. Projektet Funktek har valt att inte använda ordet funktionsnedsättning eftersom de anser att det delar upp människor i nedsatta och icke nedsatta.

”Vi tycker inte om att beskriva människor med negativt laddade ord så som ordet nedsättning kan uppfattas”, står det i Funkteks ordlista.

Funktionshinder?

Funktionshinder är den begränsning som en funktionsnedsättning innebär för en person i relation till omgivningen, enligt Socialstyrelsens definition. Hindret finns alltså inte i en person utan i mötet mellan en människa och den miljö hon befinner sig i. Med den definitionen blir det svårt att tala om funktionshinder, som om det vore något vissa är. ”Om det är någon som har funktionshinder så är det museet, inte besökarna”, skriver Funktek. Det är museets ansvar att avhjälpa hindren och exempelvis komplettera en trappa med en ramp.

Funktionsvariation?

Ett alternativ till ordet funktionsnedsättning är **funktionsvariation**, vilket vi oftast har valt att använda i det här magasinet. Ordet används för att beskriva den fysiska, psykiska eller kognitiva variation som finns hos människor utan att värdera denna variation i antingen nedsatt eller fullkomlig, frisk eller sjuk. Varken SAOL (Svenska Akademiens ordlista) eller Socialstyrelsen har tagit in ordet men det är likväl välkänt och en sökning på Google ger drygt 45 000 träffar.

Funktek tycker att det är ett bra ord och skriver:

”Bakom ordet finns ett synsätt som säger att det inte finns ett sätt som en människa ska vara på eller fungera på.

Det finns inget ’normalt’ sätt att fungera. Tankar om att det finns ett normalt sätt att fungera är just bara normer – en social konstruktion, något som vi människor har hittat på.”

Vill du veta mer?

🔗 www.funktek.se/ordlista

🔗 termbank.socialstyrelsen.se

"Ibland är det bäst att låta bli..."

Att låta bli är ett bra tips om du vill göra dina webbsidor mer tillgängliga för så många som möjligt. Det kanske låter underligt men när vi har frågat olika användare med funktionsnedsättningar om vad de tycker är viktigast för att en webbsida ska bli bra och lättbegriplig så kommer det upp flera saker som de vill att du som redaktör ska undvika, säger Stefan Johansson, ideolog på Funka och tillägger:

—Ja, sedan finns det flera saker de också vill att du ska göra.

✂ LENA & OLA LILJEDAHL 📷 MIA LARSDOTTER

Det här bör ni undvika att göra:

1. RÖRLIGT = RÖRIGT

Lägg inte in saker som blinkar, rör sig, flimrar, filmer som startar automatiskt eller bildspel som byter bilder automatiskt. För många blir det omöjligt eller mycket svårare att fokusera på sidans innehåll om det finns rörelser i gränssnittet som man inte själv kan kontrollera. Varje gång det rör sig splittras fokus eller skiftas fokus från det innehåll man försöker ta till sig till själva rörelsen. Det är bra att ha filmer men användaren bör själv få bestämma om och när filmen ska starta. Detsamma gäller bildspel. Saker som blinkar, rör sig eller flimrar är nästan aldrig bra. Runt jul kan man ibland se påhittiga webbredaktörer

som lägger in fallande snöflingor över sin webbsida. Det är ett effektivt sätt att hindra många att ta till sig det huvudsakliga budskapet.

Om du i alla fall inte kan låta bli att ha automatiska rörelser så är det viktigt att det finns en bortre tidsgräns när rörelserna försvinner eller stannar upp. Då kan din besökare lära sig att efter en stund lugnar allt ner sig. Det gäller bara att vänta ut problemen.

2. UNDERSTRUKET = LÄNK

Stryk inte under text som inte är en länk. Att det finns ett streck under text på webben är detsamma som att

Ett exempel på en webbplats med rörliga bilder som drar blicken till sig, vilket gör att en person med vissa kognitiva funktionshinder hela tiden återkommer dit istället för att leta sig fram till det hen var ute efter.

det går att klicka på texten och bli länkad vidare. Därför blir det totalförvirring om du till exempel stryker under text för att visa att den är extra viktig. Det är bättre att göra extra viktig text med fet stil.

3. INGA DEKORATIONSBLDER

Lägg inte in meningslösa bilder. Bilder är bra. Men bilderna ska höra ihop med det övriga innehållet på sidan. En text som till exempel handlar om kor kan ha en bild på ett bås där kor kan vistas men inte en bild på ett liknande bås för hästar. Den som förstår skillnaden mellan olika sorters bås kommer att bli förvirrad om texten handlar om ett djur och bilden om ett annat. Bra valda bilder förstärker och förtydligar det övriga innehållet på sidan. Dåligt valda bilder riskerar att skapa förvirring och osäkerhet.

4. HÅLL TILLBAKA DESIGNE(R)N

Fyll inte sidan med massor av objekt. Det får gärna vara lite luftigt. Ett kompakt intryck avskräcker och många besökare kanske direkt tänker att sidan ser så rörig ut att det kommer att bli svårt att ta sig igenom.

5. FÖRKORTNINGAR FÖRSTÖR

Använd inte förkortningar. De flesta av oss förstår bara några få förkortningar och poängen med förkortningar var att vi skulle spara plats när vi tryckte text på papper. För många läsare blir det ett "hack i läsningen" vid en förkortning. Läsare

som lyssnar på din text med talsyntes tycker att förkortningar blir helt obegripliga.

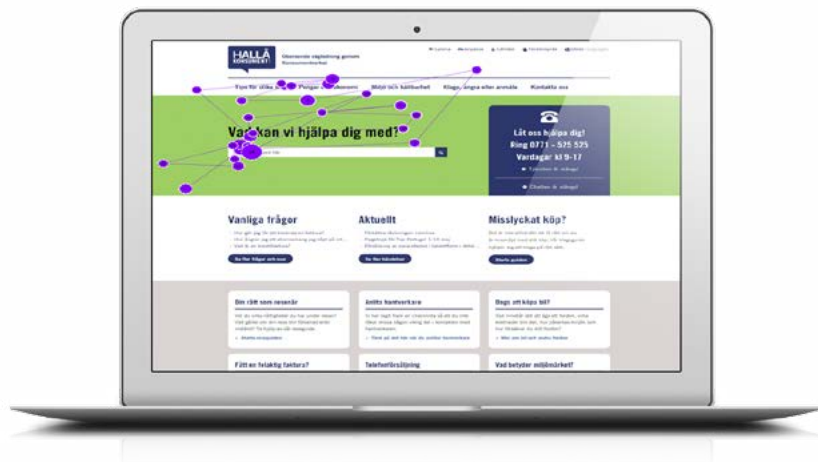
6. STOR SVART TEXT ÄR BÄST

Gör inte din text grå och inte för liten. Idag läser vi texter i alla möjliga miljöer. Det gör att vi behöver ta till rejäla marginaler vad gäller kontraster och storlekar. Det kan se snyggt ut att till exempel ha din text i en grå ton och inte helt svart. Men det försämrar läsbarheten, särskilt om din läsare sitter på en skakig buss i starkt solljus eller helt enkelt ser lite dåligt. Samma sak gäller med textstorleken. Öka den om du inte redan har gjort det.

Så här gör ni för att få ännu bättre resultat:

1. RUBRIKER, RUBRIKER, RUBRIKER

Skriv bra rubriker. De hjälper besökaren att förstå vad sidan handlar om och de delar upp texter i lagom långa bitar. Den som har svårt att läsa kan då först kolla in rubrikerna och sedan liksom läsa fram till nästa rubrik och vila lite där innan läsningen fortsätter. Användare med hjälpmedel kan hoppa mellan rubrikerna.

Den vänstra webbplatsen har över 700 registrerade ögonrörelser medan den här får betydligt färre och därför fungerar mycket bättre för samma person.

2. BESKRIVANDE LÄNKAR

Skriv bra länkar. Tänk dig att man ska kunna bryta loss en länk och läsa den utan att läsa innehållet runt omkring. Om länken fortfarande går att begripa, det vill säga om du enbart med hjälp av länken kan förstå vart och till vilket innehåll länken kommer att leda dig, ja, då är det en bra länk. "Läs mer" och "Klicka här" är exempel på länkar som inte fungerar om du bryter ut dem ur sitt sammanhang.

3. BLANDA MEDIER

Kombinera text, bild, film. Dina besökare tar till sig information på olika sätt. Vissa kanske bara kan ta till sig på ett visst sätt. Ju rikare innehåll du förmår presentera desto större chans att besökaren kan ta till sig det du vill berätta.

4. KRÅNGLA INTE TILL TEXTEN

Skriv enkelt och begripligt. Det kan vara lättare sagt än gjort men en strävan efter att göra din berättelse enkel och begriplig gör det möjligt för många att ta del av den. Det betyder inte att texten behöver bli löjlig eller platt. Det betyder bara att du strävar efter att maximera begripligheten. Vi har frågat personer med olika svårigheter att läsa vad det är som gör att en text blir svår. Det visade sig vara flera olika saker:

- Texten är helt enkelt för svår. Du har lagt din text på en för hög svårighetsgrad och då stänger du ute vissa läsare

- Texten innehåller interna ord och intern jargong. Texten är egentligen inte svår men din användning av vissa ord exkluderar läsare som inte känner till dessa ord
- Texten saknar viktig information. Du känner till helheten men inte din läsare. Om du glömmar att ta med något grundläggande viktigt blir innehållet obegripligt för den som inte har den kunskapen
- Texten innehåller för mycket information. Genom att packa in så mycket och kanske lite ovidkommande grejer i din text blir det till slut svårt att skönja det som är viktigt. Du kanske redogör för så många undantag och udda varianter att till slut tror alla läsare att de är berörda av dessa undantag.

Stefan Johansson betonar också att det är nya krav på vad en text ska tåla idag.

—En text på webben behöver idag vara relativt stryktålig. Om det förr var så att texten nästan alltid bara skulle tålas att läsas så ska en modern webbtext tåla att bli uppläst med hjälp av talsynteser, att bli översatt automatiskt till en rad olika språk och att visas i olika apparater och under olika ljusförhållanden.

TIPS + TRICKS

Att göra sitt utställningsrum tillgängligt via tröskelfria passager, ramper och hissar är en självklarhet för många museer. Likaså tillgängliga toaletter, markeringstejp och tydliga skyltar, samt kompletterande blinklarm vid brandlarm.

Men det finns så mycket mer man kan göra ↘

STAFFAN CEDERBORG

Punktskrift och vanlig text i samma dokument

Det allra enklaste verktyget för punktskrift är en reglett – ett slags penna som tillsammans med en mall gör punkterna i ett papper eller en etikett. Det finns även dymoskrivare för punktskrift, samt mer avancerade punktskriftsmaskiner som till exempel Emprint Fire – en skrivare som åstadkommer vanlig text och punktskrift i samma dokument. Punktskriften kan användas för allmän information eller som utställningstexter vid föremål och stationer.

Även taktila kartor kan skrivas ut i en punkt- och färgskrivare som Emprint Fire.

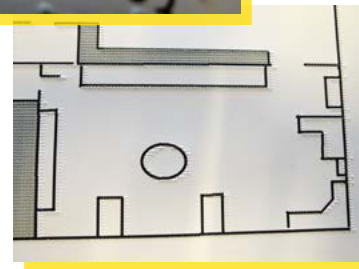
Emprint Fire kan skriva ut text, bilder och till och med kartor i färg och svartvitt, både som vanlig text och som punktskrift.

Staffan Cederborg

Modell

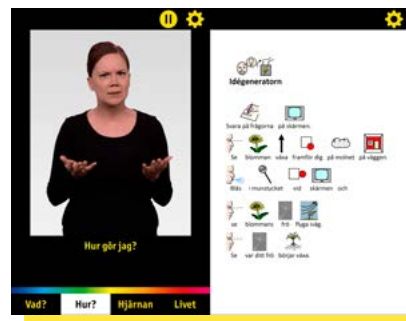

En tydlig taktil karta eller en modell över lokalerna är ett bra sätt att erbjuda synskadade en helhetsbild över hur man ska gå i utställningen, samt var toaletter och andra utrymmen ligger. Se till exempel Medeltidsmuseets modell som finns i museets entré. Ett annat sätt är att skriva ut en karta på svällpapper.

Anpassa innehållet med digitala skyltar

I science centret MegaMind på Tekniska museet har företaget Tactam / Space + Time utvecklat ett gränssnitt som kan anpassas efter besökarnas olika fysiska och kognitiva förutsättningar. Bland annat finns både filmad teckentolkning och symbolstöd text, så kallad widgit. En annan fördel med digital information är enkelheten att uppdatera texter och filmer när innehållet ska moderniseras eller kompletteras.

Video med teckentolkat innehåll och den symbolstödda texten widgit.

Tactam / Space + Time

Teckentolkat i museiappen

Många svenska plattformar för museiappar som till exempel **Augus**, **Hi-story** och **A guided tour** erbjuder möjlighet att lägga in material anpassat för funktionsvariationer. Samtliga har stöd för att museet ska kunna låta besökaren välja att få informationen som text, uppläst text eller teckentolkat, även om inte alla museer utnyttjar den möjligheten.

Museiappen Augus är konstruerad med tillgänglighet i fokus och ska vara klar till utställningen **Göteborgs födelse** som öppnar den 11 mars 2017. Den ska liksom apparna från Hi-story och A guided tour vara möjliga att fylla med eget innehåll.

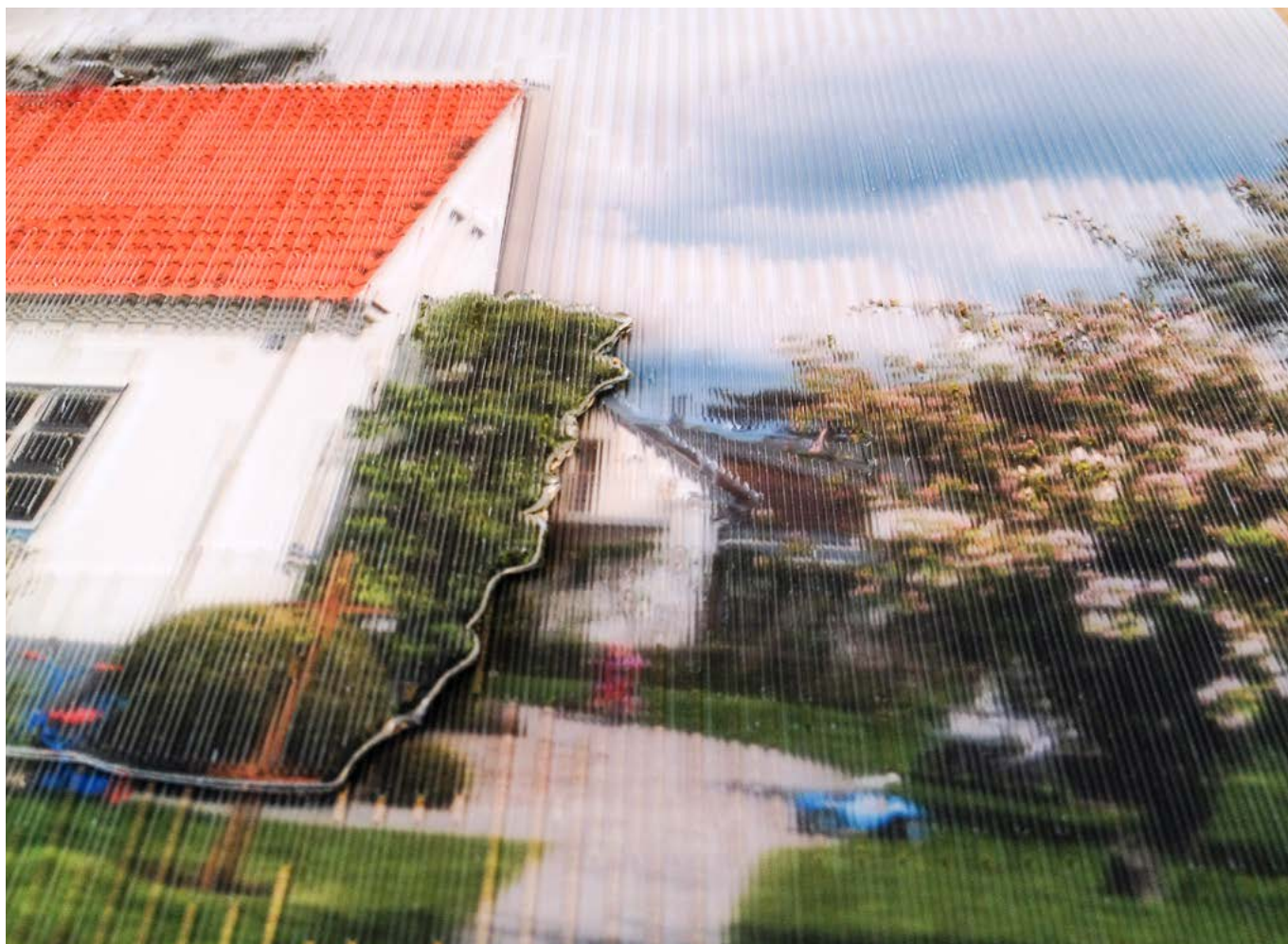

En besökare på vernissagen av **Kännbart** upplever Julia Adzukis konstverk **Resonant Bodies**.
 📷 Njord Frölander

Taktila föremål

Vilka av dina föremål kan du låta besökare ta på? Om föremålet är känsligt för beröring kan en kopia (replik) fungera. Med modern 3D-teknik går det att göra gjutformar efter 3D-utskrifter och därefter gjuta en taktil kopia.

Det finns också exempel från samtidskonsten. På den årligt återkommande utställningen **Form in Art-Touch** på Hyōgo Prefectural Art Museum i Kobe mixas den egna multisensoriska konsten med inbjudna konstnärers taktila verk. Och i Sverige har vi utställningen **Kännbart** som du kan läsa mer om på annan plats i det här magasinet.

Känn bilden!

Målningar och fotografier är svårare att göra en taktil kopia av. En konstnärlig bild vill man kunna uppleva som en relief. I ett avancerat system där bilden delas in i olika tunna skivor och olika raster, översätts fotografiet till en bild som är både visuell och taktil. Resultatet är väderbeständigt vilket innebär att de taktila fotografierna kan visas utomhus.

The National Gallery i London har visningar för syn-

skadade, så kallade Art Through Words, där taktila bilder kompletteras med en ingående beskrivning av konstverket och levande musik som på något sätt speglar innehållet i bilden.

I projektet Taktil Foto som avslutades 2015 arbetade personer med syn- och hörselnedsättning tillsammans med fotografer för att göra taktila bilder. Ett resultat av samarbetet blev utställningen och boken **Våga se!**

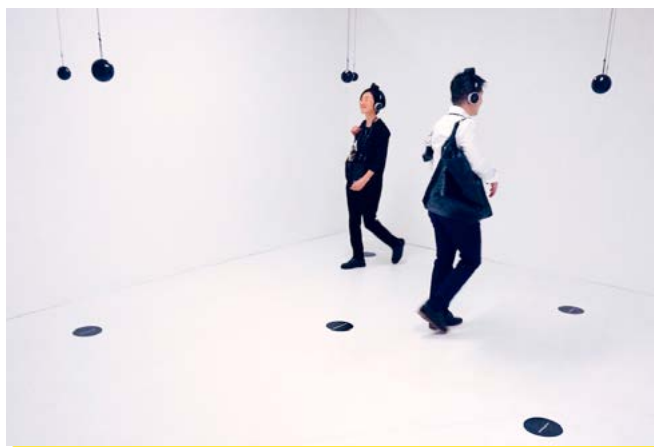
Billiga ledstråk

Med silvertejp och tvättlina ordnar du ett billigt och bra ledstråk. Placera tvättlinan på golvet och täck den med silvertejpen så att linan hamnar i mitten av tejprensan. Parallellt med den första remsan tejpar du en andra, också den med tvättlina under. Avståndet mellan tvättlinorna ska vara sju centimeter.

Ljudet visar vägen

Den nya digitala tekniken har utvecklat audioguiderna som blivit både billigare och enklare att underhålla. Dessutom kan de kombineras med positioneringsteknik så att besökaren kan röra sig i rummet utan att behöva se. Wifi-triangulering och Bluetooth-fyrar känner av var besökaren befinner sig i lokalen och audioguiden kan därför förmedla adekvat information. De senaste enheterna vet med stor precision var du är i rummet och åt vilket håll du tittar. Systemet har därför möjlighet att leverera både skräddarsytt innehåll och instruktioner om hur du ska röra dig. IR-sändare och QR-koder i anslutning till föremålet kan också användas för att aktivera rätt ljud i audioguiden som numera ofta kan vara en avancerad app som besökaren laddar ner till sin smarta telefon.

Ett känt exempel på detta är audiosystemet **Usomo** från Berlinföretaget Framed Immersive Projects. I Sverige kompletteras utställningen Musiklivet Göteborg 1955-2018 på Göteborgs stadsmuseum med en audioguide som tillsammans med taktila ledstråk ledsagar besökaren genom utställningen.

Audiosystemet Usomo leder besökaren runt med hjälp av ljud.
📷 FRAMED immersive projects

Etikettspennan

Ett alternativ till audioguiden och smarta appar är etikettläsningsspennan som fungerar som ett slags diktafon. Det inspelade ljudet kopplas till en etikett, som bär information om vilket ljud som ska spelas upp. I en utställning kan personalen fästa etiketten vid ett konstverk eller föremål och när besökaren trycker pennan mot etiketten, spelas ljudsnutten upp.

Penny Talks är ett exempel på etikettläsningsspenna som kan köpas från Iris hjälpmedel.
📷 Iris hjälpmedel

Hjälpmedel att låna

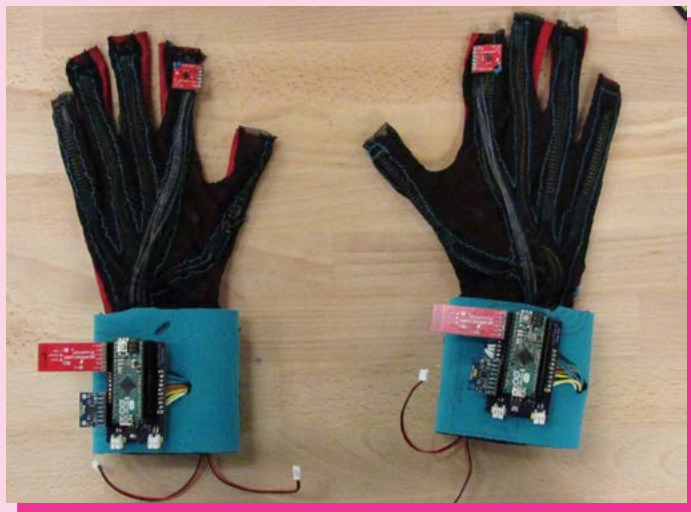
En rullstol, ett par kryckor, några förstöringsglas och pannlampor tar inte stor plats, och möjligheten att kunna låna dessa saker kan påverka när valet ska göras mellan att gå på museum eller att stanna hemma.

Assistanshundar

Vissa besökare behöver kunna ta med sig sin assistanshund. Bara att tillhandahålla vattenskålar för ledarhundar kan vara avgörande för om museibesöket blir för kort eller tillfredsställande långt.

Framtidens hjälpmedel

Teckenspråkshandskar

De nya högteknologiska handskarna SignAloud översätter teckenspråk till ljud och kan på så sätt revolutionera kommunikationen mellan hörande och personer med hörselnedsättning. Handskarna använder inbyggda sensorer som känner av händernas position och rörelse – impulser som skickas till en dator som analyserar och omvandlar gesterna till tal.

Det är två unga forskare på University of Washington, Thomas Pryor och Navid Azodi, som uppfunnit hjälpmedlet som nu utvecklas vidare. Ännu finns inte handskarna till försäljning.

—Våra handskar är tillräckligt ergonomiska för att användas som en vardagspryl, på samma sätt som många använder hörapparater och linser, förklarar Thomas Pryor i Veckans affärer.

Handskarna, som kallas SignAloud, översätter teckenspråk till talad engelska.

📷 University of Washington.

Skorna som styr

Inom en inte alltför avlägsen framtid kanske vi får se ett par ”smarta” skor, eller andra vibrerande hjälpmedel, som talar om för bäraren i vilken riktning denne ska röra sig genom utställningslokalerna. Tekniken finns, om än bara för utomhusbruk än så länge.

Ducere Technologies har tagit fram en skosula som via GPS-teknik håller reda på var bäraren befinner sig. Genom att man på förhand har talat om för systemet var man ska gå, kan sulorna med hjälp av vibrationer styra bäraren i rätt riktning.

Res till museet med VR

Den nya trenden med 360-gradersfotografering kan göra det möjligt för personer som har svårt att förflytta sig att uppleva en plats på ett rikare sätt än genom ett vanligt fotografi. Många är vi som provat att förflytta oss i 360-bilder och -filmer med musen på datorn eller genom att vrida surfplattan eller telefonen. Men att stänga ute omgivningen med hjälp av ett par VR-glasögon bidrar till att upplevelsen blir starkare. Då kan användaren, genom att vrida huvudet eller kroppen, se vad som finns runt omkring i den virtuella miljön.

BRA LÄNKAR

**Du kan hitta mycket information om tillgänglighet på webben.
Här har vi sammanställt några av de bästa länkarna:**

Länkar i magasinet

Läs mer om projektet Funktek:
www.funktek.se

Myndigheten för delaktighet:
www.mfd.se

Läs mer om projektet SALT på Trelleborgs museum:
issuu.com/trelleborgsmuseum/docs/salt

Läs mer om projektet Kännbart och ta del av projektets checklistor och turnéplan:
www.kannbart.nu

Utställningsradion är Riksutställningars podd och ett par avsnitt handlar om tillgänglighet. Podden finns bland annat på Itunes och Podbean:
utställningsradion.podbean.com

Förbundet Sveriges Dövsblinda:
www.fsdb.org

Läs mer om pictogram och beställ Picto Online:
www.pictogram.se

Projektet Vi hör det vi ser har gjort en handbok i form av en app som finns att ladda ner till Android-telefoner från Google Play:
play.google.com

Handboken Bredda mångfalden finns att läsa eller ladda ner från bland andra Upplandsmuseets hemsida:
www.upplandsmuseet.se

Läs mer om konstnären Carmen Papalia:
cueartfoundation.org/carmen-papalia

Fler nyttiga länkar

TD (Tillgänglighetsdatabasen) är en databas som erbjuder information till invånare och besökare om tillgänglighet i vardagen:
www.t-d.se

Om tillgängliga texter på webben:
www.etu.se

Om tillgängligt mottagande:
www.swedishwelcome.se

Om kontrastmarkeringar, tillgängliga skyltar med mera:
www.utvagen.se/vara-tjanster/tillganglighet.aspx

Branschorganisation för tillgänglighetskonsulter:
www.svensktillganglighet.se

Engelsk samlingsplats för goda exempel på tillgänglighet inom kultursektorn:
www.musedcn.org.uk

Organisation som visar på best practise för museer i USA:
museumaccessconsortium.org

**”Sträva efter att skapa
lösningar som funkar för
alla! Inte särlösningar. Det
är inte så kul att alltid gå in
genom en handikappingång
runt hörnet...”**

Angela Åqvist, Funktekpilot

Magasinet Omtänt innehåller inspiration, tips och goda exempel på hur man kan jobba med tillgänglighet på museer.
Omtänt har producerats av Riksutställningar inom projektet Funktek.

ISBN 978-91-983255-0-8

